

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ  
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»  
освітньо-професійна програма «Менеджмент»  
спеціальність 073 «Менеджмент»

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ТА НАПРЯМИ  
ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ В ФГ «ЧАГА-АГРО»  
БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

здобувачки вищої освіти **Мокан Анастасії Віталіївни**

Науковий керівник: кандидат  
економічних наук, доцент  
Дідур Ганна Іванівна \_\_\_\_\_  
Рецензент: д.е.н., професор кафедри  
обліку і оподаткування Одеського  
державного аграрного університету  
Крюкова Ірина Олександрівна

«До захисту допущено»  
Завідувач кафедри  
д.е.н., професор  
\_\_\_\_\_ Галина ЗАПША  
« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2024 р.

ОДЕСА – 2024

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління

Кафедра менеджменту

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітньо-професійна програма «Менеджмент»

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

**Завідувач кафедри  
менеджменту**

**Галина ЗАПША**

*«1» лютого 2024р.*

**З А В Д А Н Н Я  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧКИ**

**Моқан Анастасії Віталіївни**

**1. Тема роботи:** «Економічний механізм управління та напрями його удосконалення в ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області»,  
**керівник роботи:** к.е.н. Дідур Г.І., затверджені наказом ректора Одеського державного аграрного університету від «15» травня 2024 р. № 105

**2. Об'єкт дослідження** – процес формування та ефективного функціонування економічного механізму управління фермерських господарств.

**3. Предмет дослідження** – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів функціонування економічного механізму управління підприємством.

**4. Строк подання студентом дипломної роботи** 10 червня 2024 р.

**5. Перелік завдань, які потрібно розробити:**

**5.1. Теоретико-методичний розділ:**

- дослідити поняття та структуру механізму управління;
- визначити суть та зміст економічного механізму управління;
- узагальнити особливості формування економічного механізму фермерських господарств;

**5.2. Аналітичний розділ:**

- проаналізувати забезпечення виробничими ресурсами підприємства;
- охарактеризувати економічний механізм підприємства;
- дати оцінку рівню економічної ефективності та результативності діяльності підприємства;

**5.3. Рекомендаційно-розрахунковий розділ:**

- запропонувати шляхи реструктуризації управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту;
- обґрунтувати впровадження внутрішньогосподарського економічного механізму;
- розробити пропозиції щодо оздоровлення фінансового стану підприємства.

## **6. Орієнтовний перелік графічного та табличного матеріалу:**

6.1. До теоретико-методичного розділу: - *Складові господарського механізму управління, Система економічних методів зовнішнього впливу, Система економічних методів внутрішнього впливу, Система економічних методів управління підприємством, Організаційні форми та види діяльності фермерських господарств.*

6.2. До аналітичного розділу: *Виробничі ресурси ФГ «Чага-Агро», Аналіз активів підприємства, Аналіз пасивів підприємства, Структура посівних площ підприємства, Витрати на виробництво продукції сільського господарства, Витрати на виробництво продукції сільського господарства, Фінансові результати підприємства, Ефективність використання трудових ресурсів, Виробництво продукції, ц, Ефективність використання земельних ресурсів, Урожайність сільськогосподарських культур за 2021-2023 роки, Показники ефективності використання власного капіталу, Економічна ефективність використання основних виробничих засобів, Результативність економічного механізму управління.*

6.3. До рекомендаційно-розрахункового розділу: *Впровадження концепції управління маркетинговою діяльністю в ФГ «Чага-Агро», Логотип ФГ «Чага-Агро», Бюджет рослинництва. Озима пшениця., Точка беззбитковості вирощування пшениці озимої з 1га, Робочий план виробництва за проектом, Графік реалізації проекту, Необхідна техніка та обладнання, Витрати на вирощування, Показники результативності проекту.*

**7. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:** нормативно-довідкова література, літературні джерела, дані первинного обліку, річні фінансові звіти та статистична звітність ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області за період 2021-2023 рр., особисті спостереження автора, літературні джерела, інтернет-джерела.

**8. Дата видачі завдання 1 лютого 2024 р.**

## КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

| №з/<br>п | Назва етапів кваліфікаційної роботи                                        | Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи | Кількість кредитів | Примітка |
|----------|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|--------------------|----------|
| 1.       | Визначення теми, об'єкта та предмета дослідження                           | 1.02.24 – 15.02.24                            | 0,2                |          |
| 2.       | Отримання завдання і складання змісту (плану) кваліфікаційної роботи       | 1.02.24                                       | 0,1                |          |
| 3.       | Складання календарного плану – графіку з підготовки кваліфікаційної роботи | 15.02.24                                      | 0,1                |          |
| 4.       | Написання першого (теоретико-методичного) розділу роботи                   | 16.02.24– 25.03.24                            | 1                  |          |
| 5.       | Вивчення матеріалів базових підприємств                                    | 25.03.24– 05.04.24                            | 0,5                |          |
| 6.       | Написання другого (аналітичного) розділу роботи                            | 05.04.24– 25.04.24                            | 1                  |          |
| 7.       | Написання третього (рекомендаційно-розрахункового) розділу роботи          | 25.04.24– 22.05.24                            | 1                  |          |
| 8.       | Написання висновків, списку літератури                                     | 22.05.24 – 27.05.24                           | 0,3                |          |
| 9.       | Перевірка роботи науковим керівником                                       | 27.05.24– 4.06.24                             | 0                  |          |
| 10.      | Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника                   | 5.06.24 – 7.06.24                             | 0,3                |          |
| 11.      | Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний матеріал                    | 8.06.24– 9.06.24                              | 0,5                |          |
| 12.      | Подання кваліфікаційної роботи на кафедру                                  | 10.06.24                                      | 0,1                |          |
| 14.      | Перевірка роботи на оригінальність                                         | 10. 06.24 – 17.06.24                          | 0                  |          |
| 15.      | Попередній захист на кафедрі                                               | 17.06.24– 19.06.24                            | 0,4                |          |
| 16.      | Рецензування кваліфікаційної роботи                                        | 19.06.24 – 22.06.24                           | 0                  |          |
| 17.      | Захист кваліфікаційної роботи бакалавра                                    | 24.06.24 – 28.06.24                           | 1,5                |          |
|          | Всього                                                                     |                                               | 4,5                |          |

Здобувачка ОС «Бакалавр» \_\_\_\_\_ Анастасія МОКАН

Наукова керівниця \_\_\_\_\_ Ганна ДІДУР

## РЕФЕРАТ

**Мокан А. В. Економічний механізм управління та напрями його удосконалення в ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 073 «Менеджмент». Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, 2024.

*Актуальність теми.* Ринкова орієнтація української економіки викликала необхідність кардинальної перебудови економічних механізмів управління з метою їх адаптації до нових економічних умов в умовах воєнного стану.

У цих умовах традиційні управлінські підходи з їх орієнтацією на валові показники, відсутність уваги до споживача, консерватизмом до інновацій, вже не є актуальними. Виникає потреба у створенні нових організаційних форм і реалізації нових управлінських рішень, які спрямовані на децентралізацію виробництва і управління, скорочення апарату управління, розширення економічної самостійності господарських одиниць, на інтеграцію наукових, виробничих і збутових процесів.

*Мета та завдання дослідження.* Мета кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів та розробка практичних рекомендацій з удосконалення економічного механізму управління фермерських господарств.

Відповідно до поставленої мети ставилися та вирішувалися наступні завдання:

- дослідити поняття та структуру механізму управління;
- визначити суть та зміст економічного механізму управління;
- узагальнити особливості формування економічного механізму фермерських господарств;
- проаналізувати забезпечення виробничими ресурсами підприємства;
- охарактеризувати економічний механізм підприємства;
- дати оцінку рівню економічної ефективності та результативності діяльності підприємства;
- запропонувати шляхи реструктуризації управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту;
- обґрунтувати впровадження внутрішньогосподарського економічного механізму;
- розробити пропозиції щодо оздоровлення фінансового стану підприємства.

*Об'єктом дослідження виступає* процес формування та ефективного функціонування економічного механізму управління фермерських господарств, а *предметом* – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів функціонування економічного механізму управління підприємством.

*Методи дослідження.* Теоретичною та методологічною базою дослідження виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання. В процесі написання кваліфікаційної роботи використовувалися такі методи дослідження: комплексного аналізу та синтезу (для узагальнення підходів до визначення сутності та змісту механізму управління та економічного механізму управління); статистичні методи (при характеристиці економічного механізму підприємства та економічної ефективності та результативності діяльності підприємства); абстрактно-логічний (при узагальненнях щодо визначення напрямків удосконалення управління економічним механізмом підприємства).

*Практичне значення одержаних результатів* полягає у розробці практичних рекомендацій з удосконалення управління економічним механізмом фермерського господарства, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування підприємства. Рекомендації і висновки роботи можуть бути використані для визначення напрямків розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств і формування внутрішньогосподарських бюджетів, а також впровадження бізнес-проєкту вирощування волоського горіху.

*Апробація результатів роботи.* За результатами досліджень опубліковано тези доповіді: Мокан А.В. Особливості управління розвитком фермерських господарств в сучасних умовах. *Розвиток агропромислового комплексу та сільських територій під час війни: Збірник матеріалів Науково-практичного форуму*, 29 травня 2023 року. Одеса, ОДАУ. 2024. с. 89-92.

*Зміст роботи.* У першому розділі «Теоретичні та методичні основи економічного механізму управління сільськогосподарських підприємств» досліджено поняття та структуру механізму управління; визначено суть та зміст економічного механізму управління; узагальнено особливості формування економічного механізму фермерських господарств.

У другому розділі «Оцінка сучасного стану функціонування економічного механізму ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області» проаналізовано забезпечення виробничими ресурсами підприємства; охарактеризовано економічний механізм підприємства; здійснено оцінку рівня економічної ефективності та результативності діяльності підприємства.

У третьому розділі «Удосконалення економічного механізму управління ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області» обґрунтовано шляхи реструктуризації управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту; запропоновано впровадження внутрішньогосподарського економічного механізму; розроблено пропозиції щодо оздоровлення фінансового стану підприємства (бізнес-проєкт вирощування волоського горіху).

Кваліфікаційна робота містить 80 сторінок, 20 таблиць, 13 рисунків, 6 додатків. Перелік посилань нараховує 75 найменувань.

*Ключові слова:* управління, механізм управління, фермерське господарство, економічний механізм управління, стратегічні напрямки, бюджет, точка беззбитковості.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                   |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП .....                                                                                                                       | 3  |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ .....                | 7  |
| 1.1 Поняття і структура механізму управління .....                                                                                | 7  |
| 1.2. Суть та зміст економічного механізму управління .....                                                                        | 13 |
| 1.3 Особливості формування економічного механізму фермерських господарств .....                                                   | 20 |
| РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФГ «ЧАГА-АГРО» БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ ..... | 32 |
| 2.1. Аналіз забезпечення виробничими ресурсами .....                                                                              | 26 |
| 2.2 Характеристика складових економічного механізму підприємства .....                                                            | 32 |
| 2.3. Оцінка ефективності та результативності економічного механізму управління .....                                              | 38 |
| РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФГ «ЧАГА-АГРО» БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ .....              | 53 |
| 3.1. Реструктуризація управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту .....                                 | 47 |
| 3.2. Удосконалення внутрішньогосподарського економічного механізму. ....                                                          | 53 |
| 3.3. Розробка проєкту оздоровлення фінансового стану підприємства .....                                                           | 64 |
| ВИСНОВКИ .....                                                                                                                    | 77 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....                                                                                                  | 82 |
| ДОДАТКИ .....                                                                                                                     | 90 |

## ВСТУП

Удосконалення економічного механізму управління підприємств є безперервний процес, що відображає розвиток продуктивних сил суспільства.

Ринкова орієнтація української економіки викликала необхідність кардинальної перебудови економічних механізмів управління з метою їх адаптації до нових економічних умов в умовах воєнного стану. Актуальність цього завдання визначається такими факторами, як розробка та впровадження нових моделей механізмів управління допоможе підприємствам вижити в складний період воєнного стану країни і послужить основою їх успішного функціонування в умовах нових економічних відносин та дослідження функціонування підприємств у військовий період дають необхідну інформацію для коригування дій на макро рівні, що забезпечує сприятливі умови створення ефективного товарного виробництва.

Світовий досвід, і, перш за все досвід Японії, Німеччини та Китаю показує, що вдосконалення економічних механізмів управління можливе тільки в умовах еволюційного розвитку з проведенням локальних експериментів і паралельним відпрацюванням механізму на мікро і макро рівнях. Методика локальних експериментів виправдана тим, що негативні результати не дають важких наслідків в більшому масштабі, а позитивний результат експерименту дозволяє отримати значний ефект при розширенні сфери його застосування.

У цих умовах традиційні управлінські підходи з їх орієнтацією на валові показники, відсутність уваги до споживача, консерватизмом до інновацій, вже не є актуальними. Виникає потреба у створенні нових організаційних форм і реалізації нових управлінських рішень, які спрямовані на децентралізацію виробництва і управління, скорочення апарату управління, розширення економічної самостійності господарських одиниць, на інтеграцію наукових, виробничих і збутових процесів.

Ефективність економічного механізму функціонування підприємства обумовлена рівнем розвитку сформованих в ньому економічних відносин. Оптимальна система економічних відносин включає в себе наступні складові: повна економічна самостійність структурних одиниць; централізація на добровільній основі стратегічних функцій управління з метою отримання кінцевого результату – максимального прибутку; реалізація фінансових взаємин через комерційний банк; поєднання централізованої і децентралізованої систем оподаткування; договірних відносин між структурними одиницями на всіх рівнях; єдиний баланс науки і виробництва, детальне і довгострокове планування і прогнозування в умовах постійно-мінливого світового ринку

Однією з нових і найбільш перспективних організаційно-правових форм господарювання в сільській місцевості є фермерські господарства. Розвиток фермерських господарств – складний історичний процес, обумовлений ринковими відносинами. Особливістю фермерського господарства є повна економічна самостійність у виробничому і господарському відношенні, неприпустимість втручання ззовні в будь-яку його діяльність, що не порушує закон.

*Ступінь розробленості проблеми.* Проблеми формування економічного механізму функціонування аграрних підприємств досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Амбросов, В. Я. [ 1], Андрійчук В.Г. [ 2 ], Завадський Й.С. [24], Полтавський Ю.А. Супрун О.М. [51], Месель-Веселяк В.Я. [41], Бурковський І.Д., Курносенко В.Г. [ 8 ], Саблук П.Т. [56 ], Грошев С. В. [ 14 ], Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. [ 39 ], Дідур Г.І. [ 18 ] Тридід О.М. [63], Kornai, János [ 72], Maskin E., Riley J. [ 73 ], Myerson R. [ 74 ] та ін. Разом з тим недостатньо вирішені науково-методичні питання, які стосуються системно-структурної побудови економічного механізму, інструментів, які забезпечують формування та ефективне управління використанням ресурсів аграрних підприємств у воєнний час.

*Метою даної роботи є дослідження теоретичних аспектів та розробка практичних рекомендацій з удосконалення економічного механізму управління фермерських господарств.*

*Об'єктом дослідження* виступає процес формування та ефективного функціонування економічного механізму управління фермерських господарств, а *предметом* – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів функціонування економічного механізму управління підприємством.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити поняття та структуру механізму управління;
- визначити суть та зміст економічного механізму управління;
- узагальнити особливості формування економічного механізму фермерських господарств;
- проаналізувати забезпечення виробничими ресурсами підприємства;
- охарактеризувати економічний механізм підприємства;
- дати оцінку рівню економічної ефективності та результативності діяльності підприємства;
- запропонувати шляхи реструктуризації управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту;
- обґрунтувати впровадження внутрішньогосподарського економічного механізму;
- розробити пропозиції щодо оздоровлення фінансового стану підприємства.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані на підприємстві з метою удосконалення функціонування економічного механізму.

В процесі роботи застосовувались такі методи наукових досліджень, як аналіз та синтез інформації, методи статистичної обробки звітності підприємства.

Інформаційним забезпеченням слугували наукові статті, монографії, підручники, довідкова література з теми дослідження, а також звітність ФГ «Чага-Агро».

*Апробація результатів роботи.* За результатами досліджень опубліковано тези доповіді: Мокан А.В. Особливості управління розвитком фермерських господарств в сучасних умовах. *Розвиток агропромислового комплексу та сільських територій під час війни: Збірник матеріалів Науково-практичного форуму*, 29 травня 2023 року. Одеса, ОДАУ. 2024. с. 89-92.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

### 1.1. Поняття і структура механізму управління

В економічній літературі термін «механізм» став використовуватися в другий половині 60-х. Однак економічний зміст через десятиліття і в подальший розвиток у 1980-ті роки отримало поняття «господарський механізм». З цієї проблематики остання колективна робота вчених М. Г. Лапуста, В.В. Масленікова, А.Д. Шеремета та ін. була опублікована в 1991 р. різні напрями вдосконалення господарського механізму розглядалися у працях вітчизняних учених, таких як С.Г. Галуза, В.Ф. Андрієнко.

Загалом усі теоретики господарського механізму спиралися на системний підхід. Розбіжності у конкретних формулюваннях не ґрунтувалися на докорінних положеннях, які були однакові в усіх вчених-економістів на той час. Проте в даний час час у зв'язку із зміною типу господарського розвитку виникла потреба заповнити цей науково-методологічний пробіл.

Проведений нами аналіз показав, що у сучасній зарубіжній економічній науці поняття «господарський механізм» не використовується, а поняття «механізм» та «економічний механізм» вживаються як синоніми. Ці поняття увійшли до категоріального апарату *mainstream economics* завдяки основоположникам теорії економічних механізмів Л. Гурвіцу [71], Р. Майерсону [75] та Е. Маскіну [73]. Для них будь-яка взаємодія між економічними суб'єктами є стратегічна гра, а саму форму Ігри вони називають механізмом (економічним механізмом) у сенсі слова.

У свою чергу гра – це опис того, як можуть взаємодіяти гравці (економічні суб'єкти) та до чого приведе будь-який набір своїх дій.

Проведені дослідження [ 7, 8, 10, 14, 64] дозволяють виділити у понятті господарського механізму такі найважливіші структурні частини, як:

- форми організації суспільного виробництва: поділ праці, спеціалізація, розміщення виробництва, за допомогою яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил та підвищує ефективність їх використання;

- форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний «обмін речовин» в економіці, а саме оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини тощо;

- структура, форми та методи планування та управління економікою, у складі яких одночасно з економічними можливостями є правові та соціально-психологічні форми та методи;

- сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво та учасників господарської діяльності, завдяки яким забезпечуються узгодженість та стимулювання господарську діяльність.

Таким чином, розбіжності в конкретних формулюваннях не ґрунтувалися на докорінних положеннях, які були однакові у всіх вітчизняних учених-економістів того часу. Ці положення такі.

По-перше, «господарський механізм» – категорія історична: його структура та зміст змінюються у процесі розвитку суспільного виробництва. Зміна типу господарського розвитку потребує конструювання його нових форм.

По-друге, конструкція господарського механізму визначається економічними відносинами, які «проявляються насамперед як інтереси». Економічні інтереси, що породжуються участю людини у суспільному виробництві, визначають характер взаємодії елементів господарського механізму, що представляють його рушійну силу і задають кінцеву мету функціонування [14].

По-третє, всі елементи господарського механізму взаємопов'язані через систему стимулів. Обґрунтоване з урахуванням економічних інтересів усіх учасників економічного процесу стимулювання виступає тим рушійним чинником, що забезпечує роботу господарського механізму.

Отже, теоретики господарського механізму спиралися на системний підхід. На наш погляд, саме системний підхід та його різновиди відповідають меті нашого дослідження. По-перше, сам механізм, по суті, - це система або пристрій, визначальні порядок будь-якого виду діяльності чи процесу. По-друге, найбільш адекватний засіб для розробки механізму - це системний підхід, оскільки він є способом пізнання насправді, що розглядає її як у взаємозв'язку, цілісності явища, так та у русі.

Механізм економіки, представлений як система, має структуру – пристрій системи, що визначається складом основних частин, їх взаємозв'язком та взаєморозташуванням. Такий механізм має функцією – ту діяльність чи процес, заради якого він створений. Сукупність функцій і є процесом. Зрозуміло, що робота системи та її устрій тісно взаємопов'язані: немає структур без функцій, як і функцій без структур. Вивчення структури та функцій системи у їх єдності становить сутність структурно-функціонального підходу.

Однак на практиці іноді доводиться вивчати спочатку тільки функції або тільки структури системи. Перший підхід отримав назва функціонального (процесного), а другий – структурного підходу. В процесі розроблення механізму формування соціально-економічного об'єкта ставляться цілі розвитку (призначення об'єкта), оцінюється існуючий стан об'єкта (його основні параметри та характеристики), виявляються ключові проблеми розвитку та розробляються управлінські рішення, визначаються склад та взаємодія ресурсів, розраховується економічна ефективність.

У науковій літературі під «механізмом» прийнято розуміти «сукупність процесів, підходів, прийомів, методів за допомогою яких відбувається рух усієї системи і здійснюється досягнення певної мети, або як систему чи спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності, деяких ланок та елементів, що приводять їх у дію» [67].

Ю. А. Полтавський та О. М. Супрун [51, с. 376]. визначають господарський механізм як «систему об'єктивно діючих і свідомо

регульованих правових, організаційних і економічних важелів, які в сукупності визначають кінцеві результати господарської діяльності».

Відомі угорський економіст Я. Корнаї [ 72, с. 12] дає свою структуру категорії «Господарський механізм», яка декілька відрізняється від розглянутого нами, оскільки включає в себе і спосіб привласнення:

- склад організацій, що функціонують в економіці;
- відносини власності;
- розподіл повноважень в прийнятті рішень;
- інформаційна структура - тип інформаційних потоків між організаціями;
- система стимулювання для осіб, які приймають рішення;
- роль політичних органів і урядів в керівництві економікою;
- закон і урядові постанови, що утворюють формальний порядок регулювання економічної діяльності;
- неформальні «правила гри» та стереотипи поведінки.

Завадський Й.С. «господарський механізм» [24, с. 61], як такий, що складається з трьох частин (блоків): економічного механізму; організаційно-правового механізму; сукупності соціально-психологічних методів.

На наш погляд, це найбільш обґрунтований і повний поділ господарського механізму на складові частини, який показує можливість переходу окремих методів менеджменту в елементи господарського механізму управління будь-яким соціально-економічним утворенням: підприємством, комплексом, галуззю народного господарства (Рис. 1.1).

В сучасній економічній літературі існує поділ управління на три рівні [4, с. 9], які, на наш погляд, можна розповсюдити і на господарські механізми управління. Так, механізми державного управління економікою в цілому відносяться до вищого - інституціонального рівня; механізми управління, які використовуються окремим комплексом, галуззю народного господарства на рівні комітетів та відомств відносяться до середнього - управлінського рівня; нижчий, технічний рівень господарських механізмів використовується на рівні

окремого підприємства, організації.



Рисунок 1.1 - Складові господарського механізму управління

*Джерело: Побудовано автором*

Дерев'янка О.Г. визначає господарський механізм як: «спосіб функціонування певної системи, тому доцільно визначити господарський механізм як спосіб функціонування господарської системи (незалежно від її розміру), в основі якого лежить визначена сукупність виробничих відносин. Тобто може йтися як про господарський механізм народного господарства в цілому (макроекономічний рівень), так і про господарський механізм суб'єктів підприємницької діяльності (мікроекономічний рівень)» [ 16, с. 28-34].

Хміль Ф.І. вперше запропонував кінематичне зображення дії механізмів управління підприємством у вигляді «загальної схеми функціонування механізму менеджменту» [ 65, с. 213].

Ряд авторів під механізмом управління [22, с. 108] розуміють внутрішню будову системи управління. До механізму управління, на їх думку, входить:

- апарат вироблення цілей та завдань управління виробництвом;
- засоби реалізації законів і принципів управління;
- система функцій і методів управління.

Все це вказує на відсутність однозначного визначення суті господарського механізму управління та його складових елементів. Вивчення, аналіз та удосконалення механізмів управління необхідні для подальшого використання в практичній діяльності підприємств, тому заслуговують більш детального вивчення.

На основі проведеного аналізу наукової літератури, ми прийшли до висновку, що будь-який механізм в загальному вигляді є багаторівневою цільовою системою. Комплексність і системність механізму є його об'єктивними характеристиками. Від чіткості формування механізмів певних видів діяльності залежить результативність останніх.

Отже, можна стверджувати, що окремі, чітко відпрацьовані та випробувані на практиці методи менеджменту перетворюються, переходять в розряд механізмів управління. Якщо увімкнути механізм, то подальші події будуть виконуватися як би механічно: один елемент механізму приводить у дію наступний, пов'язаний з ним елемент і так далі. Таким чином, управління перетворюється на автоматичне вмикання у визначеному порядку різних, пов'язаних між собою, механізмів. В той час як менеджмент - це творчій підбір методів і механізмів для досягнення запланованої мети.

Отже, господарський механізм - це система відносин між людьми, суб'єктами господарської діяльності в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання життєвих благ в процесі господарювання.

Сутність господарського механізму полягає в тому, що:

- це система економічних відносин між людьми, що визначаються дією об'єктивних економічних законів і свідомо створеним механізмом їх використання;
- це сукупність форм і методів господарювання, яка охоплює базові та надбудовні елементи, об'єктивні і суб'єктивні;
- це сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів управління і правових норм, за допомогою яких суспільство використовує економічні закони з урахуванням конкретних умов і відносин;
- це конкретна форма функціонуючих виробничих відносин на певному етапі розвитку;
- це механізм дії і використання об'єктивних економічних законів і законів природи.

Зміст, структура та еволюція господарського механізму обумовлюються історично сформованим способом виробництва, рівнем розвитку продуктивних сил і відповідною системою економічних відносин, формою організації суспільного виробництва і політикою держави.

## **1.2. Суть та зміст економічного механізму управління**

Економічний механізм представляє собою комплексну економічну категорію управлінського процесу, яка відображає дії об'єктивних економічних законів. У роботах різних вчених спостерігається певна розбіжність у розумінні та змістовному наповненні цих понять, а також у складі їх компонентів.

Окремі автори вважають [10, с. 8], що поняття «економічні механізми» стосується тільки мікроекономіки.

Економічний механізм підприємства, розглянутий як економічна категорія, є системою, що постійно розвивається через взаємодію різних видів і форм власності, методів управління господарством, форм управління, інструментів державного регулювання та ринкової саморегуляції. Ця система визначається об'єктивними і суб'єктивними умовами конкретного історичного етапу розвитку держави та її інституцій з метою забезпечення ефективного функціонування підприємств.

Брюховецька Н.Ю. зазначає що: «В економічному механізмі підприємства враховується економіка підприємства, менеджмент і маркетинг з урахуванням тільки факторів зовнішнього середовища непрямої дії, тобто тих, які не безпосередньо впливають на підприємство, а через інші визначені механізми» [7, с. 8].

М.О. Бєсєдін і В.М. Нагаєв вважають, що «економічний механізм входить в господарський механізм, тому господарський механізм – це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, дозволи

протирич суспільного засобу виробництва, реалізації власності, а також усебічного розвитку людини, формування його потреб, створення діючих стимулів до праці й узгодження економічних інтересів основних класів і соціальних груп товариства» [5, с.159].

«Економічний механізм управління – сукупність елементів планування та прогнозування за допомогою яких здійснюється в організації формування політик ціноутворення, економічного стимулювання, фінансового кредитування, налагодження системи формування та розподілу прибутку, стимулювання до продуктивності трудових ресурсів та покращення матеріально-технічного забезпечення» [23].

Присяжнюк П. В. звертає увагу на те, що «даний механізм залежний від зовнішніх та внутрішніх факторів ринкового середовища, зміни в яких зараз постійно відбуваються, тому є доцільним в даному контексті використовувати також інноваційний менеджмент, адже сьогодні інновації виступають двигуном у підвищенні конкурентоспроможності підприємства та його ефективності в виробничо-господарській діяльності, що є основним завданням у реалізації економічного механізму» [52].

Функціонування економічного механізму управління ґрунтується на використанні економічних методів управління.

Колісник Р. М. характеризує економічні методи як «вплив на матеріальні інтереси людей, орієнтація на виконання певних показників або завдань і на винагороду за їх виконання» [ 32, с. 71]

Отже, економічні методи являють собою сукупність економічних важелів, за допомогою яких досягається ефективність підприємства, що задовольняє вимоги колективу в цілому зокрема [66, с. 135].

Фактори стимулювання, що лежать в основі економічних методів, діляться на:

1. Зовнішні – реалізаційні ціни на продукцію, кредити, податки, митні платежі, інвестиції, страхування, кошти держави на соціальну

інфраструктуру, держанні субсидії та компенсації, державні дотації, тарифи за послуги, штрафи тощо (рис. 1.2.).



Рисунок 1.2 - Система економічних методів зовнішнього впливу на розвиток агропромислового виробництва та продовольчого ринку

*Джерело: Побудовано автором*

2. Внутрішні – основна зарплатня, додаткова оплата, аванс, премії, привілеї, майновий і земельний пай, дивіденди, внутрішньогосподарські ціни і тарифи, спецодяг тощо (рис. 1.3).



Рисунок 1.3 - Система економічних методів внутрішнього впливу на розвиток агропромислового виробництва та продовольчого ринку

*Джерело: Побудовано автором*

На думку С.Ф. Покрошевного [49, с. 398]: «в основу економічних методів управління покладено співставлення витрат та наслідків роботи, встановлення довготривалих нормативів тощо».

Економічні методи базуються на застосуванні форм і методів розподілу

фондів матеріального заохочення, матеріального стимулювання; розміру дивідендів, визначенні рівня зарплати, правил преміювання, дотацій, відсотків по депозитах, компенсацій тощо (Рис.1.4).

Як стверджує В.Г. Андрійчук: «ефективна діяльність підприємства в короткостроковому та довгостроковому періодах, що направлена, в першу чергу, на забезпечення економічного росту та підвищення конкурентоспроможності будь-якого суб'єкта господарювання, багато в чому залежить від побудови економічного механізму управління його функціонування» [4, с.145].

Для ефективного управління діяльністю підприємств необхідним є вдосконалення механізму комплексної оцінки їх ефективності з урахуванням системного підходу. Це включає проведення різних видів оцінки, таких як техніко-економічна, фінансово-економічна, соціально-економічна та інтегральна. Важливо не лише оцінювати ефективність діяльності протягом певного періоду, але й розробляти різноманітні моделі розвитку економічного потенціалу підприємства з урахуванням різних параметрів. Таким чином, економічні методи управління забезпечують регулювання процесів виробництва та розподілу за допомогою використання різних економічних інструментів, таких як собівартість, ціноутворення, зарплата, прибуток і інші.



Рисунок 1.4 - Система економічних методів управління підприємством

Джерело: Побудовано автором

### **1.3 Особливості формування економічного механізму фермерських господарств**

В наш час розвиток фермерських господарств став особливо актуальним, оскільки вони не лише є формою господарювання, але й втілюють собою сільське підприємництво. Фермерське господарство включають в себе не лише специфіку виробничої діяльності та підприємництва, а й віддзеркалює особливий спосіб життя, що є фундаментом культурних традицій та є джерелом економічного розвитку сільських територій. Ключовим аспектом у створенні фермерських господарств є формування матеріально-технічної бази виробництва, що охоплює отримання землі та придбання засобів для виробництва. Розвиток ефективної виробничої діяльності таких господарств визначається різноманітними виробничо-економічними зв'язками, у які вони вступають з постачальниками матеріальних ресурсів, покупцями продукції та іншими організаціями в рамках економічних відносин.

«В сучасних умовах фермерські господарства займають значну частку у структурі сільськогосподарського виробництва України. Фермерство є перспективною частиною багатоукладної аграрної сфери, що динамічно розвивається» [18, с. 125 ].

Останні роки характеризуються уповільненням розвитку нових фермерських господарств через недостатню державну підтримку, різницю у цінах на сільськогосподарську продукцію та ресурси, конфлікти та ускладнення логістики, що спричинило зростання кількості господарств, що припинили свою діяльність.

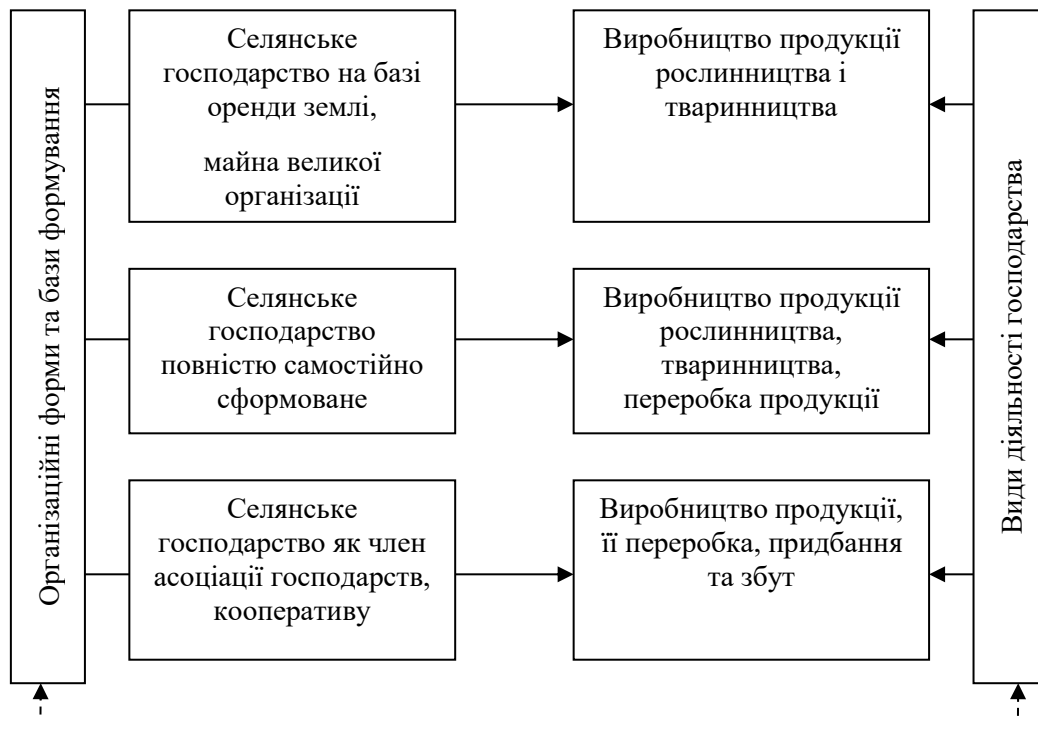


Рисунок 1.5 - Організаційні форми та види діяльності фермерських господарств

*Джерело: Побудовано автором за [50]*

Прийняті управлінські рішення можуть (в умовах конкуренції, ризику і невизначеності) претендувати на реальність в тій мірі, в якій вони здійсненні в принципі. Основоположною для прийняття таких управлінських рішень є релевантна інформація планування, прогнозування, аналізу, обліку та контролю. Тому в селянських (фермерських) господарствах також необхідно удосконалювати інформаційну базу управління [47].

Ефективність використання інформації в системі управління залежить від належної організації всіх функцій управління сільським господарством, особливо біологічними активами, їх біотрансформацією. Тут, в системі управління, особлива роль повинна бути відведена порядку:

- вимірювання біотрансформаційних процесів рослин і тварин;
- визнання результатів біотрансформаційних процесів у всіх функціях управління, особливо в плануванні та обліку;
- визначення біологічних та земельних активів як об'єктів виробництва та об'єктів управління одночасно;

- ідентифікації, виділення, відділення різних видів біологічних та земельних активів, визначення часу їх відображення в обліку;
- оцінки біологічних і земельних активів і сільськогосподарської продукції в плануванні, обліку, аналізі та стратегічному прогнозуванні фінансового стану і платоспроможності селянського (фермерського) господарства;
- визначення доходів, витрат і фінансових результатів від біотрансформації біологічних активів, методичних аспектів управління ними зі стратегії розвитку сільського господарства, а також від інших процесів селянського (фермерського) господарства.

Розвиток підприємницької діяльності селянських (фермерських) господарств багато в чому залежить від їх конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність селянського (фермерського) господарства складається з конкурентоспроможності її продукції та організованості управління її збуту. Ці елементи конкурентоспроможності повинні стати основною метою управління даним господарством.

Особливе значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має також наукова організація системи управління всіма стадіями життєвого циклу фермерського господарства.

При цьому організація управління, на нашу думку, передбачає: розуміння і використання основоположних принципів, методів управління, дотримання всіх вимог, що пред'являються до нього в сучасних умовах; досить повне застосування наукових способів і методичних прийомів менеджменту для здійснення основних функцій і вирішення поставлених перед управлінням завдань – стратегічна мета; умілий вибір потрібних форм і методів управління, щоб не випускати з уваги ні змістовну, ні формальну сторону управління; адекватне застосування, використання механізмів (законодавчих, нормативних, програмних, методичних, організаційних, ін.) управління, вдосконалення його форм (структурних зв'язків, складу елементів), як способу організації змісту (функцій) управління [35, с. 265].

Важлива також не тільки хороша організація управління, а й майстерність його застосування в конкретному фермерському господарстві. При цьому слід враховувати рівень професійної підготовленості керівників (голів) фермерських господарств, їх ініціативність, умілість і прагнення до систематичного підвищення своєї кваліфікації. На даній стадії організації необхідно розробити і впровадити оптимальну функціональну структуру управління, його апарату (лінійно-ієрархічна або інша). При цьому слід враховувати раніше створену організаційну структуру господарства, його видів діяльності, форми організації виробництва, праці та його оплати та ін.

Наступним аспектом (стадією) організації управління повинна бути: наукова організація праці фахівців господарства, організація навчання і підвищення їх кваліфікації та оснащення їх роботи сучасними засобами оргтехніки. Особливо важливе значення при раціональній організації управління має організація гідної оплати праці працівникам господарства, яка повинна регулюватися економічними методами управління [29].

Для ефективного функціонування процесу управління фермерським господарством необхідно дотримуватися таких вимог: процес управління повинен бути безперервним; всі види управлінських робіт повинні здійснюватися з чітко заданою ритмічністю, в певних часових межах; всі фахівці господарства повинні координувати свою діяльність між собою; в процесі управління повинна дотримуватися суворі спеціалізація кадрів по виконанню робіт і максимально ефективне використання інформаційних ресурсів при виробленні рішень.

Стан виробничого потенціалу є одним з головних факторів виробництва. Тут має значення якість трудових ресурсів, засобів праці та предметів праці. Тому заздалегідь необхідно сформулювати коло завдань, які необхідно вирішувати в процесі організації виробництва [29]:

- організація матеріально-технічної підготовки виробництва, куди входить створення в необхідному обсязі матеріальних ресурсів для здійснення процесу виробництва;

- планування (перспективне, річне, оперативне) виробничої діяльності;
- організація праці, яка включає забезпеченість і розстановку робочої сили, організацію виконання технологічних операцій і прийомів, робочих місць, професійної підготовки і перепідготовки кадрів, оплати праці;
- організація обслуговування виробництва шляхом своєчасного забезпечення матеріалами, транспортом, електроенергією, водою і т. д.;
- контроль процесу виробництва, кількості та якості виробленої продукції;
- організація збуту продукції;
- розподіл фінансових коштів селянського (фермерського) господарства.

Приймаючи рішення про зміну структури виробництва, слід виходити, перш за все, з принципу збільшення прибутковості господарства. Замінюючи один вид виробництва на інший, підприємець повинен бути впевнений в тому, що нова галузь або вид діяльності забезпечить більший розмір прибутку після вирахування з маржинального доходу постійних витрат і сприятиме зростанню рентабельності господарства. Керівником селянського (фермерського) господарства має бути особа, спеціально підготовлена, праця якої спрямована на організацію, регулювання та узгодження всіх сфер діяльності господарства. Залежно від розмірів селянського (фермерського) господарства Керівник даного господарства може бути главою селянського (фермерського) господарства. Завдання, які належить вирішувати керівнику селянського (фермерського) господарства можна об'єднати в три групи: підприємницькі завдання; керівництво господарством; участь у проведенні робіт [20, с. 193].

«Особливості функціонування фермерських господарств в Україні обумовлені сучасними реаліями аграрної реформи, серед яких необхідно виокремити контроль над основними ресурсами виробництва (земля, худоба, сільськогосподарські культури, матеріальні цінності та ін.), доступ до мережі аграрних ринків, отримання доходу для самозабезпечення і подальшого розвитку господарства» [ 44, с. 64].

Важливою складовою формування економічного механізму фермерського господарства є управління земельними ресурсами. Як зазначає Грошев С. В. [14, с. 211]: «В основі економічного механізму використання земельних ресурсів фермерських господарств лежать економічні інтереси фермерів в отриманні максимальних і стабільних прибутків від використання землі; землевласників – в отриманні орендної плати й непогіршення якісного стану земельних активів орендарями; суспільства – в забезпеченні потреб якісними й дешевими продуктами сільськогосподарського виробництва; держави – у підвищенні рівня зайнятості на селі, збереженні навколишнього природного середовища, продуктивності ґрунтів і агроландшафтів, надходженні податкових і рентних платежів, виконанні зовнішньоекономічних торгових зобов'язань тощо».

Вся сукупність заходів, які вживає підприємець – керівник господарства, полягає в наступному: пристосування фермерського господарства до нових умов аграрної політики та виробництва; перевірка конкурентоспроможності видів виробництв і галузей; розширення або введення найбільш конкурентоспроможних, скорочення і ліквідація менш конкурентоспроможних видів виробництв; реакція на поведінку ринку; зниження витрат (заходи короткочасної дії - заміна дорогих мінеральних добрив гноєм, покупного насіннєвого матеріалу на насіння власного виробництва; заходи довгострокової дії - зниження постійних витрат; оптимізація технології виробництва; розвиток маркетингу, фінансового планування і фінансового забезпечення виробництва; оцінка здатності функціонування селянського (фермерського) господарства і при новій структурі і поєднанні факторів виробництва).

Основна проблема, з якою доводиться стикатися фермерським господарствам, як відзначають дослідники, недостатня державна підтримка [6,45].

Крім цього, Осіпова М.М. та Доброва Н.В. [ 45 ] звертають увагу на низку проблем, що гальмують розвиток фермерських господарств:

«...відставання від сучасних тенденцій запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства (нові технології та технічне забезпечення є недоступним для більшості фермерів через їх високу вартість); відсутність стартового капіталу, на основі якого можна було б побудувати ефективне виробництво. Фермери мають обмежене фінансове забезпечення своєї діяльності, якого ледве вистачає для придбання необхідних ресурсів для нового циклу виробництва».

Отже, зняття перешкод, що гальмують розвиток фермерства, і формування ефективного економічного механізму його діяльності дозволять підвищити доходи сільського населення, дати потужний стимул зростанню виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

## РОЗДІЛ 2

### ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ В ФГ «ЧАГА-АГРО» БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

#### **2.1. Аналіз забезпечення виробничими ресурсами**

Дослідження здійснюється на базі підприємства в Фермерське Господарство (ФГ) «Чага-Агро» Болградського району Одеської області. Основним видом діяльності є 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Повна адреса підприємства – Одеська обл., Болградського район, село Петрівка, вул. Матросова, буд. 95.

Засновником та головою є ФГ «Чага-Агро» Швець Станіслав Іванович.

В своїй діяльності в ФГ «Чага-Агро» керується Законом України «Про фермерське господарство» [26].

Одним з найважливіших факторів підвищення ефективності виробництва на аграрних підприємствах є забезпеченість виробничими ресурсами, в тому числі основними засобами в необхідній кількості та асортименті і більш повне їх використання.

Забезпеченість окремими видами машин, механізмів, обладнання, приміщеннями встановлюється фактичною їх наявністю, необхідною для виконання плану виробництва сільськогосподарської продукції.

На підставі даних підприємства складаємо таблицю за 2021-2023 роки. (табл. 2.1). Як видно, забезпеченні виробничими ресурсами фермерського господарства відбулися незначні зміни в бік їх зростання. Зростання площі сільськогосподарських угідь, що пов'язано із залученням в оренду паїв орендодавців.

Кількість працівників становить лише 4 особи, так як підприємство відносить да малих.

Таблиця 2.1 – Виробничі ресурси ФГ «Чага-Агро» за 2021-2023 роки  
(тис. грн.)

| Показники                                                     | 2021 рік | 2022 рік | 2023 рік | 2023 р.<br>до 2021<br>р. в % |
|---------------------------------------------------------------|----------|----------|----------|------------------------------|
| Площа сільськогосподарських угідь, га                         | 455      | 516      | 512      | 112,53                       |
| в т.ч. ріллі, га                                              | 455      | 516      | 512      | 112,53                       |
| Середньорічна кількість працівників, осіб                     | 3        | 4        | 4        | 133,33                       |
| в тч. в рослинництві                                          | 3        | 4        | 4        | 133,33                       |
| Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн. | 4090     | 4056     | 6673     | 163,15                       |
| Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.           | 3862     | 8105     | 12345    | 319,65                       |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Найбільші зміни спостерігаємо у вартості основних засобів та середньорічної вартості оборотних засобів. Зростання складає 63% та більше ніж у 3 рази відповідно.

Візуально дані, що до вартості основних засобів представлено на рисунку 2.1

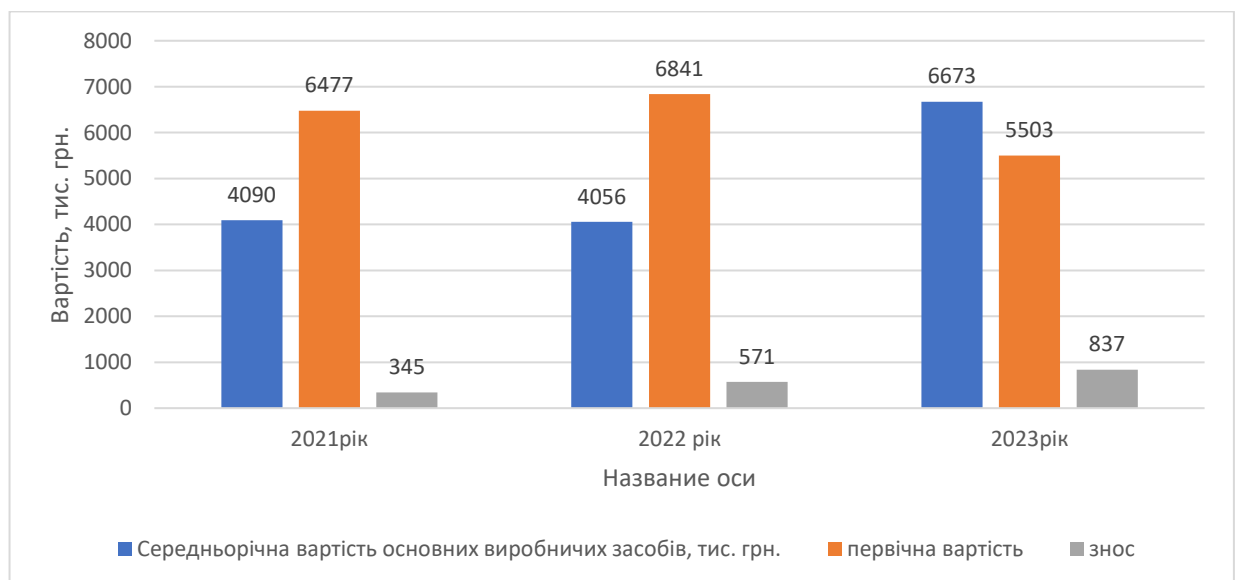


Рисунок 2.1 - Основні засоби за 2021 – 2023 роки

*Джерело: Побудовано автором на основі звітності підприємства*

За результатами аналізу видно, що основні засоби підприємства в період 2021-2023 років збільшились на 2583 тис. грн, або на 63,15%, це пов'язано придбанням нової техніки. Однак, первісна вартість основних засобів зменшилась на 974 тис. грн., це пов'язано зі зношенням старої техніки і повільним придбанням нової.

Проаналізуємо наявність виробничих ресурсів, а саме сільськогосподарської техніки. Аналіз проводився на основі даних «звіту про наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах».

Як видно з таблиці, протягом аналізованого періоду зміни в наявності сільськогосподарської техніки спостерігалось у 2023 році.

Це свідчить про те, що технологічний парк поповнюється новим обладнанням.

Таблиця 2.2 - Наявність сільськогосподарської техніки за 2021 – 2023 роки, (шт.)

|                                             | 2021р. | 2022р. | 2023р. | Відхилення            |                     |
|---------------------------------------------|--------|--------|--------|-----------------------|---------------------|
|                                             |        |        |        | 2021р. до 2023р.(+/-) | 2021р. до 2023р., % |
| Трактори                                    | 3      | 3      | 4      | 1                     | 133,33              |
| Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі | 2      | 2      | 2      | 0                     | 100,00              |
| причепи та напівпричепи                     | 2      | 2      | 3      | 1                     | 150,00              |
| плуги                                       | 4      | 4      | 4      | 0                     | 100,00              |
| Культиватори                                | 1      | 1      | 1      | 0                     | 100,00              |
| Борони                                      | 3      | 3      | 3      | 0                     | 100,00              |
| Машини посівні та для насіння               | 1      | 1      | 2      | 1                     | 200,00              |
| Жатки валкові                               | 2      | 2      | 2      | 0                     | 100,00              |
| Комбайни зернозбиральні                     | 1      | 1      | 1      | 0                     | 100,00              |
| Техніка для післяурожайних робіт            | 1      | 1      | 2      | 1                     | 200,00              |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

При здійсненні господарської діяльності у розпорядженні підприємства знаходяться різні види майна в матеріальній та нематеріальній формі. За

економічним змістом майно як активи підприємства поділяють на необоротні та оборотні активи.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Необоротні активи підприємства – це сукупність матеріально-фінансових ресурсів, що використовуються в його господарській діяльності у своїй натуральній формі тривалий час (більше року) і мають значну вартість окремого об’єкта, а також довгострокове відчуження майна в підприємницьку діяльність інших суб’єктів господарювання.

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом не більше дванадцяти місяців з дати балансу. Значну частку оборотних активів на підприємствах складають запаси.

В таблиці 2.3 представлено аналіз активів підприємства за 2021-2023 роки.

Таблиця 2.3 - Аналіз активів підприємства за 2021-2023 роки (тис. грн)

| Активи                  | 2021 р. | 2022 р. | 2023 р. | Відхилення              |                      |
|-------------------------|---------|---------|---------|-------------------------|----------------------|
|                         |         |         |         | 2021р. до 2023 р. (+/-) | 2021р. до 2023 р., % |
| I. Необоротні активи    | 4090    | 4056    | 6673    | 2583                    | 163,15               |
| Основні засоби          | 4090    | 4056    | 6673    | 2583                    | 163,15               |
| Первісна вартість       | 6477    | 6841    | 5503    | -974                    | 84,96                |
| Знос                    | 345     | 571     | 837     | 492                     | 242,61               |
| II. Оборотні активи     | 3862    | 8105    | 12345   | 8483                    | 319,65               |
| Запаси:                 | 3853    | 7356    | 10773   | 6920                    | 279,60               |
| у тому числі            |         |         |         |                         |                      |
| готова продукція        | 3600    | 4376    | 9003    | 5403                    | 250,08               |
| Гроші та їх еквіваленти | 6,45    | 546     | 1042    | 1035,55                 | 16155,04             |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Як видно з розрахунків необоротні активи протягом аналізованого періоду збільшились на 63%. З них основні засоби збільшились на 63,15%, а первісна вартість зменшилась на 15%.

Оборотні активи збільшились більше ніж у 3 рази. В тому числі запаси у 2,7 рази, з них готова продукція зросла у 2,5 рази. Це пов'язано з проблемами, що виникли внаслідок погіршенням умов реалізації і логістики.

Позитивним є значне зростання обсягу грошей та їх еквівалентів на 1036 тис. грн.

Проаналізуємо пасиви підприємства.

Таблиця 2.4 - Аналіз пасивів підприємства за 2021-2023 роки (тис. грн)

| Пасиви                                                               | 2021р. | 2022р. | 2023р. | Відхилення             |                      |
|----------------------------------------------------------------------|--------|--------|--------|------------------------|----------------------|
|                                                                      |        |        |        | 2021р. до 2023 р.(+/-) | 2021р. до 2023 р., % |
| I. Власний капітал                                                   | 6576   | 9126   | 13879  | 7303                   | 211,06               |
| Зареєстрований (пайовий) капітал                                     | 4355   | 884    | 1768   | -2587                  | 40,60                |
| Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)                          | 2220   | 4498   | 7492   | 5272                   | 337,48               |
| II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення | 1375   | 3035   | 3130   | 1755                   | 227,64               |
| Короткострокові кредити банків                                       | 812    | 2163   | 2581   | 1769                   | 317,86               |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

З розрахунків видно, що власний капітал підприємства протягом 2021-2023 років зріс більше ніж у 2 рази. З нього зареєстрований (пайовий) капітал зменшився на 60%. Негативним також є зростання нерозподіленого прибутку (непокритий збиток) більше ніж у 3 рази. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення також зросли у 2.27 рази, більшої мірою це пов'язане зі зростанням кредитів. Короткострокові кредити банків зросли

більше ніж у 3 рази. Отже, підприємству необхідно шукати засоби з оптимізації використання фінансових ресурсів.

Проаналізуємо кількість працівників на підприємстві (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5- Кількість працівників на підприємстві, осіб

| Назва посади                | Кількість штатних посад |        |        |
|-----------------------------|-------------------------|--------|--------|
|                             | 2021р.                  | 2022р. | 2023р. |
| Голова                      | 1                       | 1      | 1      |
| Агроном                     | 0                       | 1      | 1      |
| Тракторист                  | 1                       | 1      | 1      |
| Водій вантажного автомобіля | 1                       | 1      | 1      |
| Разом                       | 3                       | 4      | 4      |

*Джерело: звітність підприємства*

Як видно з таблиці, з року 2021 року кількість працівників збільшувалась на одну особу. У 2022 році було найнято агронома.

Наявність земельних угідь створює просторову базу для здійснення сільськогосподарського виробництва. Проаналізуємо площу земельних угідь підприємства (таблиця 2.6)

Таблиця 2.6 - Структура посівних площ підприємства

|                                 | 2021р. |       | 2022р. |       | 2023р. |       | 2021-2023 роки<br>(у середньому) |       |
|---------------------------------|--------|-------|--------|-------|--------|-------|----------------------------------|-------|
|                                 | га     | %     | га     | %     | га     | %     | га                               | %     |
| Зернові та зернобобові, в т.ч.: |        |       |        |       |        |       |                                  |       |
| -пшениця озима                  | 335    | 73,63 | 317    | 61,43 | 383    | 74,80 | 345                              | 69,79 |
| - ячмінь                        | 254    | 55,82 | 209    | 40,50 | 296    | 57,81 | 253                              | 51,18 |
| - горох                         | 46     | 10,11 | 46     | 8,91  | 10     | 1,95  | 34                               | 6,88  |
| - кукурудза                     | 0      | 0,00  | 0      | 0,00  | 10     | 0,00  | 3                                | 0,67  |
| - соя                           | 35     | 7,69  | 62     | 0,00  | 67     | 0,00  | 55                               | 11,06 |
| Технічні, всього                | 120    | 26,37 | 199    | 38,57 | 129    | 25,20 | 149                              | 30,21 |
| - льон кудряш (олійний)         | 0      | 0,00  | 0      | 0,00  | 27     | 5,27  | 9                                | 1,82  |
| - соняшник                      | 120    | 26,37 | 199    | 38,57 | 102    | 19,92 | 140                              | 28,39 |
| Всього посівів                  | 455    | 100   | 516    | 100   | 512    | 100   | 494                              | 100   |

*Джерело: звітність підприємства*

Як видно з таблиці, протягом аналізованого періоду площа земельних угідь підприємства поступово зростає, за рахунок залучення земельних паїв орендодавців.

Посіви пшениці озимої займають більше половини посівів підприємства. У 2023 році підприємство в якості технічної культури почало вирощувати льон кудряш (олійний). Слід зазначати, що у 2022 році господарство під технічні засіяло понад 38% площі посівів, що порушує вимоги, щодо раціонального використання земель.

Отже, підсумовуючі отримані результати можна дійти висновку, що господарство відноситься до малих і має невеликі виробничі розміри, але вони зростають. Наявність необхідних ресурсів дозволяє здійснювати ефективну виробничу діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції.

## **2.2 Характеристика складових економічного механізму підприємства**

Слід зазначити, що в зв'язку невеликими розмірами підприємства функції економічного менеджменту здійснюються безпосередньо головою СФГ. Голова здійснює облік, планування, координація, організацію, мотивацію і контроль виробничих процесів у господарстві. Кожна з вище приведених функцій носить винятково важливе значення для успішного функціонування підприємства, тому що відповідають за працездатність організації як у даний час так і в майбутньому.

Голова ФГ має своїми обов'язками:

- організацію й удосконалення економічної діяльності господарства;
- забезпечення високих результатів при найменших витратах матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- прискорення темпів росту праці;
- підвищення рентабельності виробництва і зниження собівартості продукції;

- організацію економічної роботи;
- своєчасну розробку річного плану, і інше планування господарських робіт;
- систематичне проведення економічного аналізу, підготовку матеріалів для розгляду головою ФГ;
- організацію внутрішньогосподарського і господарського розрахунку.

Проаналізуємо витрати на виробництво продукції сільського господарства. Аналіз проводився на основі «Звіту про витрати на виробництво продукції сільського господарства (робіт, послуг) (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7 - Витрати на виробництво продукції сільського господарства (тис.грн.)

| Статті витрат                                                 | 2021р. | 2022р.  | 2023р. | Відхилення            |                     |
|---------------------------------------------------------------|--------|---------|--------|-----------------------|---------------------|
|                                                               |        |         |        | 2021р. до 2023р.(+/-) | 2021р. до 2023р., % |
| Прямі матеріальні витрати - усього                            | 6098,7 | 12892,8 | 9018,3 | 2919,6                | 147,87              |
| у тому числі                                                  |        |         |        |                       |                     |
| насіння та посадковий матеріал                                | 1640,4 | 2105,7  | 1130,7 | -509,7                | 68,93               |
| мінеральні добрива                                            | 2155,2 | 6262,5  | 3149,7 | 994,5                 | 146,14              |
| Пальне і мастильні матеріали                                  | 1874,1 | 3578,7  | 3382,8 | 1508,7                | 180,50              |
| запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту | 429    | 945,6   | 1355,1 | 926,1                 | 315,87              |
| Прямі витрати на оплату праці                                 | 555,9  | 553,2   | 885,9  | 330                   | 159,36              |
| Інші прямі витрати - усього                                   | 2129,1 | 28334,7 | 3722,7 | 1593,6                | 174,85              |
| у тому числі                                                  |        |         |        |                       |                     |
| відрахування на соціальні заходи                              | 62,7   | 121,8   | 208,2  | 145,5                 | 332,06              |
| орендна плата за земельні частки (паї)                        | 335,1  | 337,5   | 515,4  | 180,3                 | 153,80              |
| Загальновиробничі витрати - усього                            | 2517   | 17276,7 | 4114,5 | 1597,5                | 163,47              |
| з них:                                                        |        |         |        |                       |                     |
| оплата послуг сторонніх організацій                           | 379,5  | 0       | 126,9  | -252,6                | 33,44               |
| Адміністративні витрати - усього                              | 145,5  | 146,4   | 18,9   | -126,6                | 12,99               |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Візуально дані представлено на рисунку 2.2.

Як видно із розрахунків, у 2023 році прямі матеріальні витрати збільшилися на 47,9%. Витрати на насіння та посадковий матеріал зменшилися на 31,1 %, на мінеральні добрива збільшилися на 46,1%, пальне і мастильні матеріали – на 80,5%, на запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту 215,9%. Прямі витрати на оплату праці зросли на 59,36%.

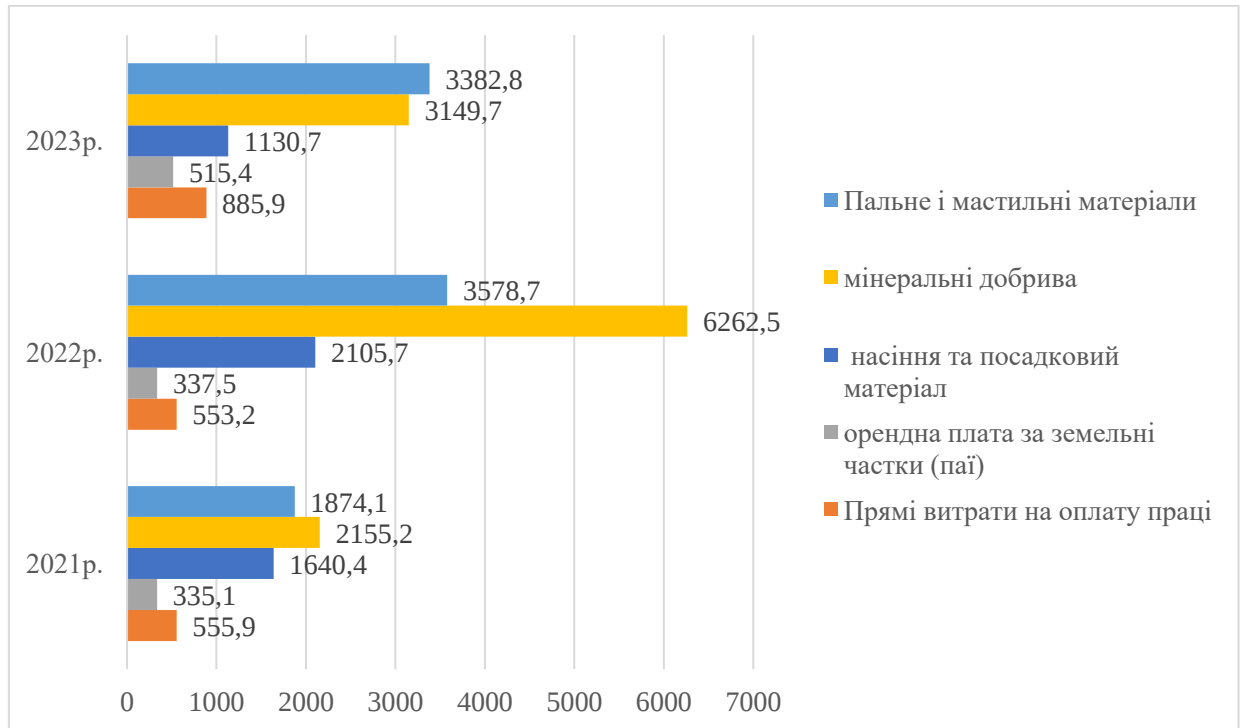


Рисунок 2.2 - Витрати на виробництво продукції сільського господарства за 2021-2023 роки (тис.грн)

*Джерело: Побудовано автором на основі звітності підприємства*

Інші прямі витрати збільшилися на 74,8%, з них відрахування на соціальні заходи збільшилися на 232,1%, орендна плата за земельні частки (паї) збільшилась на 53,8%. Загальновиробничі витрати збільшилися на 63,5%, а адміністративні витрати зменшилися на 87%.

З розрахунків можна зробити висновок, що на витрати підприємства значною мірою впливають зовнішні фактори. Такі як подорожчання добрив та пального і зростання мінімального рівня заробітної плати.

Щоб охарактеризувати економічний механізм підприємства розглянемо фінансові результати на основі фінансової звітності підприємства (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 - Фінансові результати підприємства за 2021-2023 роки (тис. грн.)

| Фінансові результати                                           | 2021р.  | 2022р.  | 2023 р.  | Відхилення            |                     |
|----------------------------------------------------------------|---------|---------|----------|-----------------------|---------------------|
|                                                                |         |         |          | 2021р. до 2023р.(+/-) | 2021р. до 2023р., % |
| Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) | 7730    | 3627    | 15441    | 7711                  | 199,75              |
| Собівартість реалізованої продукції                            | 4840,10 | 2271,10 | 10808,90 | 5968,80               | 223,32              |
| Разом витрати                                                  | 48401   | 2271,1  | 10808,9  | -37592,1              | 22,33               |
| Фінансовий результат до оподаткування                          | 3198,5  | 1356,2  | 4632,4   | 1433,9                | 144,83              |
| Чистий прибуток                                                | 3198    | 1356    | 4622     | 1424                  | 144,53              |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 99,7%, при цьому собівартість реалізованої продукції збільшилась більше ніж у 2,2 рази. Це негативно відбилося на темпах зростання чистого прибутку підприємства, що збільшився лише на 44,5%.

Економічний механізм функціонування і розвитку ФГ «Чага-Агро» передбачає використання методу комерційного розрахунку виходячи зі стратегічної програми розвитку, мети і завдань підприємства, зокрема, в області забезпечення рентабельності виробництва і збуту; розподілу капіталовкладень і розміщення виробництва; фінансування і кредитування; розвитку технології, кадрової політики, політики придбання нових підприємств і структури капіталу та ін. Прийняття централізованих рішень з цих питань поєднується в ФГ «Чага-Агро» з диференційованим підходом до окремих підрозділів залежно від характеру і змісту їх діяльності,

територіального розміщення площ і ступеня участі в загальній діяльності ФГ «Чага-Агро».

Комерційний розрахунок об'єднує в собі функції управління та економічні важелі (методи та інструменти), спрямовані на порівняння витрат і результатів діяльності ФГ «Чага-Агро» для забезпечення економічної доцільності конкретної підприємницької діяльності.

Кінцевою метою комерційного розрахунку є визначення сукупності управлінських дій для отримання ФГ «Чага-Агро» стійкого прибутку та інших вигод при реалізації конкретної господарської діяльності.

Найважливішими економічними механізмами, реалізованими централізовано за допомогою важелів і методів комерційного розрахунку є:

1) стратегічне планування в області ціноутворення і оптимізації витрат виробництва (у тому числі скорочення витрат на всіх його етапах), що забезпечують конкурентну позицію підприємства на внутрішньому ринку і отримання стійкого прибутку;

2) Організація умов сталого фінансування (з урахуванням кредитування) виробничої діяльності та розвитку.

Конкретний механізм комерційного розрахунку для забезпечення ефективного управління функціонуванням і розвитком СФГ визначаються на основі його довгострокової політики, цілей і стратегій, що формує Голова.

Необхідність розробки специфічних методів та інструментів взаємодії і розрахунку у ФГ «Чага-Агро» викликана об'єктивними потребами створення механізму оптимізації витрат і підвищення продуктивності на всіх етапах виробничо-збутової діяльності, в умовах оперативної самостійності.

У межах встановленого бюджету витрат на оплату праці наказом Голови ФГ «Чага-Агро» або уповноваженої ним особи встановлюється:

- а) доплата за суміщення посад (професій), розширення зон обслуговування в розмірі до 30% тарифної ставки (окладу) по основній роботі;
- б) доплата за виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника без звільнення від своєї основної роботи, виходячи з фактичного обсягу

виконаних робіт, у розмірі до 50% тарифної ставки (окладу) за основною роботою. Доплата за виконання обов'язків тимчасово відсутніх керівників їх штатними заступниками не проводиться.

Виплата зазначеної надбавки призначається при стабільному забезпеченні якості виконуваних робіт, відсутності помилок у роботі протягом року, сталому виконанні виробничих завдань, виконанні робіт більш високої кваліфікації та забезпеченні високого рівня трудової дисципліни.

Виплата надбавки за високу професійну майстерність припиняється при накладенні на працівника дисциплінарного стягнення та інших порушень, при переході на іншу роботу.

З метою ущільнення робочого часу керівником можуть покладатися на працівників, крім основних, додаткові обов'язки, близькі за професією і кваліфікацією, без додаткової оплати праці.

Преміювання працівників проводиться за забезпечення рентабельної роботи, високі досягнення у праці, виконання встановлених завдань з якісного утримання та ремонту рухомого складу.

Цінам і ціноутворенню повинно належати центральне місце в економічному механізмі управління.

В останні роки істотно змінилися умови формування цін, їх роль і значення в економічній діяльності. У ФГ «Чага-Агро» потрібно якісно змінити механізми ціноутворення, що представляє складну систему взаємозалежних дій і функцій регулювання і ринковій конкуренції.

Зросла роль факторів, що визначають рівень цін.

В силу цього роль цін як регуляторів в ФГ «Чага-Агро» істотно ослаблена. До таких факторів слід віднести управлінські рішення, пов'язані з впливом зовнішнього середовища з найбільш повним урахуванням потреб ринку.

Посилилася роль довгострокових планів і програм розвитку виробництва в орієнтації на них всієї виробничої діяльності підприємства. Це

висуває вимоги відносної стійкості ринкових умов і стабільних цін або стабільних тенденцій в їх зміні.

### **2.3. Оцінка ефективності та результативності економічного механізму управління**

У складних економічних умовах за мінливих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємство прагне розвиватися та підтримувати свою конкурентоспроможність. Особливу роль у цьому відіграє ефективний та результативний економічний механізм управління, який дозволяє досягати поставлених цілей у заданий період часу та з оптимальним обсягом витрачання ресурсів. У зв'язку з цим кожному економічному суб'єкту необхідно оцінювати економічний механізм управління та виявляти резерви для його розвитку. У процесі оцінки виділяють два поняття – «результативність» та «ефективність». Результативність відбиває ступінь досягнення поставленої мети.

Оцінити економічну ефективність сільського господарства дуже складно. Пояснюється це тим, що у діяльності цієї галузі використовують різні ресурси (трудові, матеріальні, фінансові, природні тощо. буд.). У цьому необхідно враховувати специфічні особливості виробництва. Зокрема, трудомісткість, низька транспортабельність, невеликі терміни зберігання. Тому тільки система показників виробництва продуктів, переробки та їх реалізації може дозволити провести повний аналіз та зробити обґрунтовані висновки щодо зміни економічної ефективності.

Ефективність співвідносить отриманий результат із витраченими ресурсами. Дані поняття мають чіткі відмінності та сильно пов'язані між собою. Ефективність та результативність механізму управління – це складна та багатогранна категорія, яка відображає особливості багатьох явищ та факторів. В даний час існує безліч підходів до оцінки механізму управління, проте всі вони вимагають подальшого вдосконалення.

Найчастіше до основних показників економічної ефективності сільського господарства відносять: врожайність, валовий збір, збільшення врожаю, суму витрат, собівартість продукції, чистий дохід, рівень рентабельності, потужності переробних підприємств, рівень їх механізації, вартість основних фондів, їх структура, чисельність промислово-виробничого персоналу і т.і.

Для того, щоб оцінити рівень ефективності діяльності підприємства проаналізуємо його основні показники та розрахуємо коефіцієнти.

В таблиці 2.9 представлено основні фінансово – економічні показники діяльності ФГ «Чага-Агро».

Таблиця 2.9 – Ефективність використання трудових ресурсів

| Показники                                                 | 2021 рік | 2022 рік | 2023 рік | 2023 р. до 2021р. в % |
|-----------------------------------------------------------|----------|----------|----------|-----------------------|
| Середньорічна кількість працівників, чол.                 | 3        | 4        | 4        | 133,3                 |
| Припадає на 1 працюючого, га:                             |          |          |          |                       |
| - сільськогосподарських угідь                             | 152      | 129      | 128      | 84,4                  |
| Вироблено на одного середньорічного працівника, тис.грн.: |          |          |          |                       |
| валової продукції                                         | 1379,7   | 384,8    | 321,3    | 23,3                  |
| чистого доходу (виручки) від реалізації продукції         | 2576,7   | 906,8    | 3860,3   | 149,8                 |
| - прибутку                                                | 1066,0   | 339,0    | 1155,5   | 108,4                 |
| Річний фонд оплати праці, тис. грн.                       | 555,9    | 553,2    | 885,9    | 159,4                 |
| Отримано на 1 грн. заробітної плати працівників:          |          |          |          |                       |
| валової продукції                                         | 7,45     | 2,78     | 1,45     | 19,5                  |
| чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, грн.   | 13,91    | 6,56     | 17,43    | 125,3                 |
| чистого прибутку, грн.                                    | 5,75     | 2,45     | 5,22     | 90,7                  |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Із представленої таблиці 2.9 можна зробити висновки, що ефективність використання персоналу підприємства зросла за деякими показниками. Але, у 2023 році порівняно з 2021 роком продуктивність праці значно збільшилась лише за чистим доходом і чистим прибутком. Однак, і продуктивність праці і

зарплатовіддача за показником отримання валової продукції та чистого доходу на 1 грн. заробітної плати знизилась.

Результативність економічного механізму управління аграрного підприємства виражається в отриманні продукції в натуральному виразі (Табл. 2.10).

ФГ «Чага-Агро» здійснює виробництво лише продукції галузі рослинництва. А саме зернових та технічних культур (Табл. 2.10).

Таблиця 2.10 - Виробництво продукції, ц

| Види продукції | 2021 рік | 2022 рік | 2023 рік | 2023 р. до 2021р. в % |
|----------------|----------|----------|----------|-----------------------|
| пшениця        | 16753    | 2636     | 1148     | 6,85                  |
| ячмінь         | 3213     | 1115     | 776      | 24,15                 |
| кукурудза      | 2660     | 1503     | 2729     | 102,59                |
| горох          | 0        | 0        | 582      | х                     |
| льон           | 0        | 0        | 52       | х                     |
| соняшник       | 5151     | 4800     | 1195     | 23,20                 |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

З даних таблиці 2.10 видно, що обсяги виробництва пшениці, ячменю та соняшнику значно скоротилися. В той же час спостерігається розширення асортименту виробництва продукції. У 2023 році фермерське господарство почало вирощувати горох та льон.

Земельний фонд України включає великі площі з родючим ґрунтом, придатним для вирощування різних культур. Однак нераціональне використання земель (неправильна сівоzmіна, забруднення ділянок відходами) призводить до їх деградації та зниження врожайності, що позначається на прибутках фермерських підприємств та приватних господарств.

Ефективність використання земельних ресурсів ФГ «Чага-Агро» за натуральними показниками має тенденцію до зниження (табл. 2.11).

У зв'язку з несприятливими погодними умовами у 2023 році урожайність пшениці озимої склала лише 3,88 ц з 1 га порівняно з 67,54 ц з 1 га у 2021 році це склало лише 6%. Також на третину зменшилась урожайність соняшнику.

Таблиця 2.11 – Ефективність використання земельних ресурсів

| Показники                                                              | 2021 р. | 2022 р. | 2023 р. | 2023 р. до 2021р. |       |
|------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|-------------------|-------|
|                                                                        |         |         |         | (+; -)            | %     |
| Урожайність ц/га:<br>зернових культур                                  | 67,54   | 16,57   | 13,67   | -53,869           | 20,2  |
| пшениця озима                                                          | 65,96   | 12,61   | 3,88    | -62,078           | 5,9   |
| ячмінь озимий                                                          | 69,85   | 24,24   | 77,60   | 7,75217           | 111,1 |
| соняшник                                                               | 42,93   | 24,12   | 11,72   | -31,209           | 27,3  |
| Вироблено с.-г.<br>продукції в<br>натуральному виразі<br>з розрахунку: |         |         |         |                   |       |
| на 100 га ріллі, ц:                                                    |         |         |         |                   |       |
| - зерна                                                                | 4972,75 | 1018,02 | 1022,66 | -3950,1           | 20,6  |
| - соняшнику                                                            | 1132,09 | 930,23  | 233,40  | -898,7            | 20,6  |
| Одержано з<br>розрахунку на 100 га<br>с.-г. угідь, тис. грн.           |         |         |         |                   |       |
| - валової продукції                                                    | 909,67  | 298,26  | 250,98  | -658,7            | -72,4 |
| - чистого доходу<br>(виручки)                                          | 1698,90 | 702,91  | 3015,82 | 1316,9            | 177,5 |
| - чистого прибутку<br>(збитку)                                         | 702,86  | 262,79  | 902,73  | 199,9             | 128,4 |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Вироблено с.-г. продукції в натуральному виразі з розрахунку на 100 га ріллі скоротилося у 5 разів.

Прибутковість сільськогосподарського підприємства безпосередньо залежить від типу та кількості продукції, що вирощується. Врожайність більшості культур визначається кількістю продукції зібраної з 1 Га землі (Рис. 2.3), відповідно, що більше центнерів з 1 Га може зібрати фермер, то вище його прибуток.

Даний показник у різних культур може відрізнятися залежно від типу ґрунту, технології догляду, використання добрив та інших факторів і чим він вищий, тим вища і ефективність земельної ділянки. І щоб підвищити прибутковість, достатньо враховувати ці фактори при виборі та вирощуванні культури.

У вартісному виразі за показником валової продукції в постійних цінах 2016 року ефективність зменшилася у 5 разів і склала 20% від 2021 року. Щодо показника одержаного з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн. чистого доходу спостерігається значне зростання, що пов'язано зі зростання цін реалізації продукції, що також вплинуло на зростання отриманого чистого прибутку.

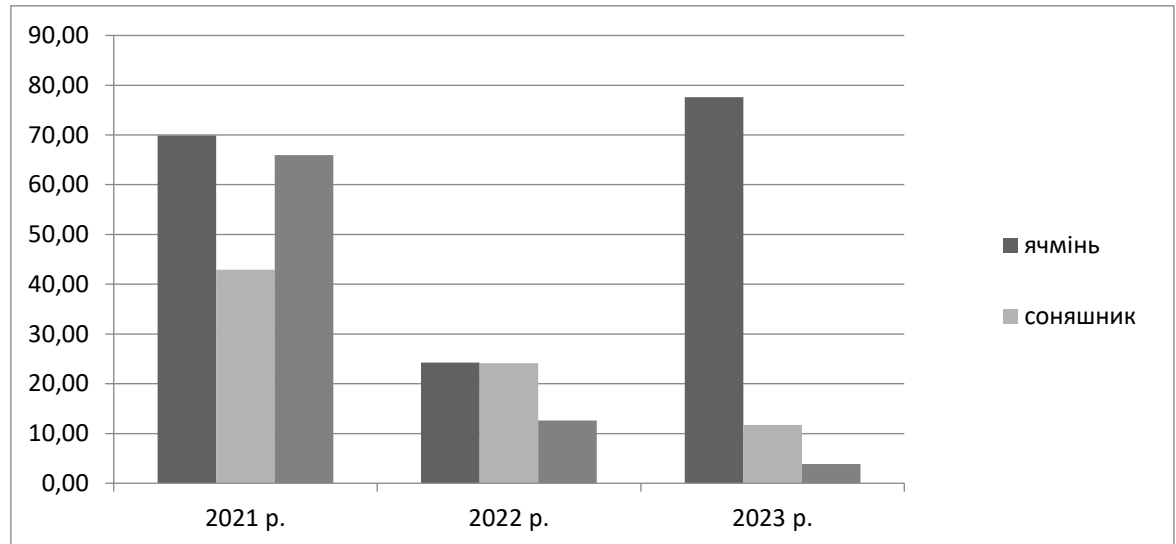


Рисунок 2.3 - Урожайність сільськогосподарських культур за 2021-2023 роки, ц з 1 га

*Джерело: Побудовано автором на основі звітності підприємства*

Для більш повного аналізу розрахуємо та проаналізуємо показників ефективності використання власного капіталу підприємства за 2021-2023 роки.

Розрахунок показників ефективності використання власного капіталу підприємства наведений в таблиці 2.12.

Величина та зміна власного капіталу є важливою характеристикою фінансового становища підприємства. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо формування та розміщення власного капіталу необхідно своєчасно проводити оцінку ефективності його використання. Оптимально сформована структура капіталу підприємства підвищує інвестиційну привабливість, забезпечує фінансову стабільність, призводить до зниження фінансових ризиків.

Таблиця 2.12 - Показники ефективності використання власного капіталу протягом 2022-2023 рр.

| Показник                                            | Рік    |        | Відхилення |
|-----------------------------------------------------|--------|--------|------------|
|                                                     | 2022р. | 2023р. | +/-        |
| Рентабельність власного капіталу                    | 0,36   | 0,17   | -0,19      |
| Коефіцієнт оборотності власного капіталу            | 1,01   | 0,83   | -0,18      |
| Період окупності власного капіталу                  | 2,75   | 5,91   | 3,16       |
| Коефіцієнт ефективності використання власних коштів | 0,36   | 0,17   | -0,19      |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності підприємства*

Основним показником ефективності використання власного капіталу є рентабельність власного капіталу. Цей показник характеризує дохідність вкладень власників підприємства. Його аналіз важливий як для власників з погляду прийняття рішень розвитку підприємства, але й інвесторів з метою оцінки інвестиційної привабливості підприємства.

Розрахунки, що представлені в таблиці 2.12 свідчать, що рентабельність власного капіталу підприємства зменшилась на 0,19.

По показнику коефіцієнту оборотності власного капіталу спостерігається зменшення, на 0,18. Період окупності власного капіталу збільшився на 3,16. Отже, коефіцієнт ефективності використання власних коштів та рентабельність власного капіталу значно зменшились за аналізований період.

Основні засоби відіграють важливу роль у процесі праці, оскільки у своїй сукупності вони утворюють виробничо-технічну базу організації та визначають її виробничий потенціал.

Ефективність використання основних засобів визначається отриманням максимальної прибутку від експлуатації виробничих фондів за вибраний

період. Економічний ефект полягає у взаємодії між доходами та витратами (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 - Економічна ефективність використання основних виробничих засобів

| Показники                                 | 2021рік | 2022 рік | 2023рік | Відхилення показників 2023 р. до 2021р. (+,-) |
|-------------------------------------------|---------|----------|---------|-----------------------------------------------|
| Капіталовіддача, грн                      | 1,0     | 0,4      | 0,2     | -0,8                                          |
| Капіталомісткість, грн                    | 1,0     | 2,6      | 5,2     | 4,2                                           |
| Рівень рентабельності основних засобів, % | 78,2    | 33,4     | 69,3    | -8,9                                          |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності господарства*

Зниження вартості валової продукції господарства негативно відбилося і на ефективності використання основних виробничих ресурсів. Так знизилась капіталовіддача, зросла капіталомісткість і як результат зменшення рівня рентабельності основних засобів на 9%. Отже зростання вартості основних засобів не забезпечено відповідним зростанням виробництва продукції.

Ефективність використання основних засобів залежить від кількох факторів:

- від структури, тобто - від частки обладнання в загальній вартості основних засобів, оскільки саме вона визначає кількість випущеної продукції;
- від початкових характеристик, які свідчать про необхідність встановлення устаткування;
- від поточних характеристик та стану основних засобів;
- від рівня використання основних засобів на підприємстві.

Загальна економічна ефективність визначається показниками абсолютного розміру прибутку та його відносного розміру до витрат – рентабельності. Рентабельність повніше, ніж прибуток, відбиває остаточні результати господарювання, оскільки її величина показує співвідношення ефекту з готівкою та споживаними ресурсами, окупність витрат.

Аналіз таблиці 2.14 свідчить, що в цілому господарство працює ефективно. Найвищий рівень рентабельності господарство отримало у 2021

році – 66,07%. Зростає виробництво вартість чистого доходу (виручки) від реалізації продукції майже у 2 рази, що пов’язане зі зростанням цін реалізації.

Таблиця 2.14 – Результативність економічного механізму управління, тис. грн.

| Фінансові результати                                           | 2021р.  | 2022р.  | 2023 р.  | Відхилення             |                     |
|----------------------------------------------------------------|---------|---------|----------|------------------------|---------------------|
|                                                                |         |         |          | 2021р. до 2023р. (+/-) | 2021р. до 2023р., % |
| Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) | 7730    | 3627    | 15441    | 7711                   | 199,75              |
| Собівартість реалізованої продукції                            | 4840,10 | 2271,10 | 10808,90 | 5968,80                | 223,32              |
| Разом витрати                                                  | 4840,10 | 2271,1  | 10808,9  | 5968,80                | 223,32              |
| Фінансовий результат до оподаткування                          | 3198,5  | 1356,2  | 4632,4   | 1433,9                 | 144,83              |
| Чистий прибуток                                                | 3198    | 1356    | 4622     | 1424                   | 144,53              |
| Рентабельність, %                                              | 66,07   | 59,71   | 42,76    | -23,31                 | x                   |

*Джерело: Розраховано автором на основі звітності господарства*

Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції фермерським господарством може бути досягнуто за допомогою низки стратегій і заходів. Серед них можна виділити:

- використання сучасних технологій: впровадження автоматичних систем поливу, збору урожаю та моніторингу стану рослин; використання роботизованих систем для зменшення витрат на ручну працю, використання дронів та супутникових знімків для точного аналізу полів, використання GPS та GIS технологій для оптимізації використання ресурсів (добрива, пестициди).

- оптимізація використання ресурсів: впровадження крапельного зрошення для економії води та зменшення випаровування; використання систем збору дощової води та її зберігання; застосування ефективних добрив та пестицидів; використання органічних добрив та біологічних методів захисту рослин для зменшення хімічного навантаження на ґрунти; оптимізація дозування добрив та пестицидів на основі аналізу ґрунтів.

- удосконалення системи управління: впровадження програмного забезпечення для планування посівів, управління ресурсами та моніторингу врожайності; ведення детального обліку витрат та врожайності для аналізу ефективності різних методів; застосування сівозміни для покращення структури ґрунту та запобігання виснаженню ресурсів, підвищення кваліфікації працівників; розширення ринків збуту; впровадження стандартів якості та сертифікації продукції для підвищення конкурентоспроможності;

- впровадження інновацій в селекції та біотехнологій: використання гібридних та генетично модифікованих культур; вирощування культур, стійких до хвороб, шкідників та несприятливих погодних умов; використання новітніх сортів, що мають підвищену врожайність та кращу якість продукції; співпраця з науковими установами; партнерство з університетами та дослідницькими інститутами для впровадження наукових досягнень у виробництво; спільні дослідницькі проекти для розробки нових технологій та методик.

Реалізація цих пропозицій допоможе фермерському господарству значно підвищити ефективність виробництва, знизити витрати, поліпшити якість продукції та забезпечити стійке зростання.

Таким чином, ФГ «Чага-Агро» необхідно вживати заходів з підвищення ефективності використання виробничих ресурсів, що прямо залежить від ефективно діючого економічного механізму господарства.

## РОЗДІЛ 3

### УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФГ «ЧАГА-АГРО» БОЛГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

#### **3.1. Реструктуризація управління, визначення повноважень і функцій економічного менеджменту**

Ключовим елементом економічного механізму ФГ «Чага-Агро» є методи та моделі управлінського впливу на його господарську діяльність для створення відповідних економічних умов ефективного здійснення підприємницької діяльності, і забезпечення отримання стійких економічних результатів від здійснення цієї діяльності.

За результатами досліджень з'ясовано, що основними економічними важелями, що використовуються в ФГ «Чага-Агро» і забезпечують його ефективне функціонування, є

- комерційний розрахунок;
- внутрішньогосподарська система планування;
- цінова політика та механізми ціноутворення;
- система оплати праці
- механізми і методи підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому.

Дослідження, проведені у 2 розділі виявили позитивний вплив на результативність діяльності підприємства зміни цін реалізації.

Враховуючи ці зміни політика ціноутворення повинна забезпечувати короткострокову і довгострокову рентабельність підприємства в цілому. Ефективне ціноутворення в багатьох випадках дає можливість збільшити прибуток. Особливе місце займає цінова політика підприємства в довгостроковому періоді.

Основною метою цінової політики ФГ «Чага-Агро» повинно бути:

«Забезпечення обґрунтованого планування та узгодженого регулювання цін на базі проведення всебічного аналізу ринку товарів і послуг та цільової орієнтації товариства, враховуючи оптимізацію обсягів виконуваних робіт, ступінь завантаження виробничих потужностей, забезпечення необхідних капіталовкладень і новацій для підвищення продуктивності, якості і технічний рівень виробництва, достатній для утримання і зміцнення ринкової позиції підприємства в умовах конкуренції».

Для забезпечення зростання ефективності економічний механізм господарювання ФГ «Чага-Агро», який би сприяв сталості функціонування і розвитку підприємства в ринковій економіці, пропонуємо використовувати конкретні важелі, методи та інструменти розробки та ефективної його реалізації, що повинні складатися з наступних складових:

- цілі підприємства;
- розробка конкретних завдань спрямованих на досягнення цілей ФГ «Чага-Агро»;
- політика підприємства з найважливіших напрямків діяльності, включаючи: забезпечення рентабельності виробничої діяльності; ефективне використання капіталовкладень; розвиток інвестиційної діяльності;
- ефективне фінансування та кредитування господарської діяльності;
- впровадження інновацій та передових технологій у виробництво;
- кадрова політика (раціональне використання і розвиток персоналу, а також форм і методів його мотивації праці);
- політика ціноутворення.

Досягнення цієї мети і завдань здійснюється через тісну взаємодію цінової політики з маркетинговою діяльністю, технічною та інвестиційною політикою, що спрямовані на повне задоволення платоспроможного попиту на ринку і підтримання рівня витрат виробництва і збуту, забезпечуючи запланований прибуток і конкурентоспроможність.

Економічний механізм управління використовується як інструмент впливу керівництва на персонал для досягнення цілей. При правильному

використанні економічних методів, результатом є висока якість продукції та високий прибуток. Навпаки, неправильне застосування або ігнорування економічних методів може призвести до низьких або негативних результатів.

Економічний механізм функціонування та розвитку підприємств передбачає використання методу комерційного розрахунку, виходячи з глобальної господарської політики і цілей підприємства, зокрема у галузі забезпечення рентабельності виробництва і збуту, розподілу капіталовкладень і розташування виробництва; фінансування й кредитування; розвитку технології, кадрової політики тощо.

Удосконалення економічних методів полягає в покращенні управлінських функцій. Без чіткого і повного виконання цих функцій неможливе нормальне функціонування підприємства. Основним напрямком удосконалення економічних методів управління є застосування методів економічного обґрунтування управлінських рішень.

Кінцева мета функціонування економічного механізму ФГ «Чага-Агро» – збільшення прибутку через підвищення конкурентоспроможності продукції, розширення ринку збуту і забезпечення стійкості фінансового стану підприємства.

Поліпшення фінансового стану ФГ «Чага-Агро» можна досягти за рахунок:

- підвищення якості товарів, що надаються (чим вище якість, тим вище ціна),
- реалізації політики ресурсозберігання,
- збільшення асортименту продукції, що виробляється;
- організаційно-технічного і соціального розвитку фермерського господарства.

Пропонуємо зосередити увагу на функціях управління маркетингом для реалізації маркетингової орієнтації підприємства і забезпечення ефективної цінової політики. Управління маркетингом включає процеси аналізу, розробки та впровадження заходів, спрямованих на встановлення, зміцнення та

підтримання вигідних обмінів з покупцями з метою досягнення цілей організації, таких як отримання прибутку, зростання обсягів збуту та збільшення частки ринку.

Управління маркетингом забезпечує:

1. Цільову орієнтацію ринкової діяльності підприємства, спрямовану на задоволення суспільних і власних потреб.
2. Компетентність маркетингової діяльності, що проявляється в чіткій організації технологічного процесу.
3. Максимальне наближення асортименту до ринкових потреб і умов споживання.

Цілі маркетингу включають:

1. Прискорення обороту і збільшення прибутку завдяки досягненню переваги над конкурентами.
2. Задоволення потреб споживачів на внутрішньому і зовнішньому ринках.
3. Оптимізацію витрат на розробку, виробництво та просування продукції на ринок з урахуванням можливостей підприємства.

Для досягнення цих цілей маркетинголог вирішує широкий спектр завдань:

1. Проведення ринкових досліджень, сегментація ринку, аналіз конкурентної ситуації, прогнозування стану ринку, динаміка його змін, збір інформації про ринок, структуру і динаміку попиту.
2. Розробка довгострокових, середньострокових і поточних планів маркетингу для кожного виду продукції, створення стратегічного плану та планів маркетингу.
3. Прогноз обсягів продажу для кожного виду продукції з метою задоволення змінюваних потреб споживачів на внутрішньому і зовнішньому ринках тощо.

Основні заходи, необхідні для використання концепції маркетингу в діяльності підприємства, а також цілі, які при цьому досягаються, представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. – Впровадження концепції управління маркетинговою діяльністю в ФГ «Чага-Агро»

| Заходи, що плануються                                                                             | Цілі, які досягаються                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Аналіз і оцінка факторів і зовнішнього середовища                                                 | Реальне і об'єктивне уявлення про зовнішнє середовище                                                                                         |
| Періодичні маркетингові дослідження,                                                              | Отримання інформації щодо ринкових трендів і перспектив розвитку цільових ринків продовольчих товарів                                         |
| Визначення стратегії і тактики ринкової діяльності                                                | Отримання стійкого фінансового стану                                                                                                          |
| Здійснення техніко-технологічної політики, що відповідає вимогам ринку                            | Розвиток матеріально - технічної бази                                                                                                         |
| Організація закупівельної діяльності і просування продукції до споживача                          | Формування партнерських зв'язків з постачальниками, укладання комерційних угод, формування ефективних систем постачання і розподілу продукції |
| Управління збутом продукції                                                                       | Використання сучасних форм та методів реалізації продукції                                                                                    |
| Здійснення заходів з просування продукції та забезпечення високої якості товарів, що реалізуються | Підвищення інформованості закупівельників                                                                                                     |
| Інформаційне забезпечення та формування банку даних                                               | Використання комп'ютерних засобів та сучасних інформаційних технологій для прийняття і виконання управлінських рішень                         |
| Розвиток персоналу                                                                                | Опанування сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур                                                                      |

*Джерело: Побудовано автором*

Виходячи з усього вище сказаного створюється необхідність обов'язкового покладення функції управління маркетингом на голову ФГ «Чага-Агро».

Використання концепції маркетингу, на нашу думку повинно також включати пропозиції щодо формування позитивного іміджу підприємства та розробки маркетингових заходів, що дозволить вирізняти ФГ «Чага-Агро» серед його конкурентів. Тому нами пропонується підприємству використовувати нижче запропонований логотип – рисунок 3.1.



Рисунок 3.1 – Логотип ФГ «Чага-Агро»

*Джерело: Розроблено автором*

Для створення логотипу фермерського господарства, яке вирощує пшеницю і соняшник, важливо поєднати візуальні елементи, що асоціюються з цими культурами. Тому в якості основні елементів обрано:

- пшеницю: кілька колосків пшениці, що виглядають природно та витончено;
- соняшник: один великий соняшник з яскравими жовтими пелюстками;
- сонце, що підкреслює життєдайну силу природи, може бути зображений над рослинами або як фон.

Назва фермерського господарства ФГ «Чага-Агро» написана читабельним шрифтом.

Кольорова палітра:

- золотистий: Відтінки золотистого для зображення пшениці;
- жовтий: яскравий жовтий для пелюсток соняшника;
- зелений: різні відтінки зеленого для листя та стебел.

На передньому плані логотипу зображені колоски пшениці, які перетинаються у центрі. Над пшеницею розташований великий соняшник, який піднімається над колосками, створюючи ефект саява. Позаду рослин зображено сонце з променями, що розходяться в сторони, підкреслюючи природний цикл і родючість. Внизу логотипу розміщена назва фермерського господарства у вигляді стрічки.

Даний логотип пропонується використовувати на друкованій роздатковій продукції – календарях, блокнотах, кульках. З метою підвищення чисельності осіб, які зможуть його бачити, даний фірмовий блок також можливо розмістити на транспортних засобах підприємства.

Запропонований торговий знак для ФГ «Чага-Агро» доцільно розмістити і на фірмовому бланку. На ньому також необхідно вказати основні реквізити та номери телефонів і факсу господарства. Використання запропонованого логотипу в ФГ «Чага-Агро» дозволить споживачам скоріше запам'ятати господарство та швидко вирізнити його серед конкурентів.

Логотип також пропонується використовувати на рекламних носіях, а саме при підготовці рекламних звернень для спеціалізованих газет, журналів, біл-бордів тощо.

### **3.2. Удосконалення внутрішньогосподарського економічного механізму**

Управління розвитком виробництва – це свідоме регулювання процесу виробництва з метою підвищення його ефективності, зростання продуктивності праці, поліпшення якості продукції.

Основними напрямками вдосконалення внутрішньогосподарського економічного механізму є виявлення і ліквідація уявних і малоефективних ланок управлінського апарату і на цій основі скорочення його ланки і

ступінчастості спрощення і здешевлення, раціональний розподіл між органами управління повноважень, обов'язки і відповідальності, фіксування їх у відповідних документах, впровадження прогресивних типів і видів структур.

Удосконалення внутрішньогосподарського економічного механізму впливає на досягнення запланованих результатів, які залежать від стилю управління, методів і техніки керівника, наполегливості, творчого підходу, вивчення навколишнього середовища і людей.

Удосконалення внутрішньогосподарського економічного механізму в ФГ «Чага-Агро» повинно передбачати:

- орієнтацію діяльності на довгострокову перспективу;
- проведення фундаментальних досліджень;
- диверсифікацію виробництва;
- інноваційну діяльність;
- максимальне використання творчої активності персоналу.

На даний момент, через низьку платоспроможність підприємства, неможливо говорити про поліпшення умов праці чи інші заходи щодо підвищення дохідності, соціального прогресу та прискорення науково-технічного розвитку. Тому підвищення ефективності виробництва має першорядне значення.

Важливу роль відіграють вартість робочої сили і рівень життя. Вартість робочої сили є грошовим виразом оплати праці і в ринкових умовах визначається попитом і пропозицією. Проте вона не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум, помножений на кількість членів сім'ї працівника, інакше це призведе до деградації трудящих. Отже, керівник підприємства повинен дбати про підвищення рівня життя своїх працівників, оскільки це є головним фактором зростання їхніх матеріальних і духовних потреб.

Одним із найважливіших економічних рішень є забезпечення багатоваріантності технічних і організаційних рішень. Економічне обґрунтування управлінських рішень може здійснюватися за одним з трьох

методів: підвищення якості «входу» системи, підвищення якості процесу в системі, або одночасне підвищення якості «входу» і процесу в системі.

У рамках комерційного розрахунку використовуються такі економічні важелі та інструменти, як політика у сфері ціноутворення, витрат виробництва, фінансування та кредитування. Ця політика спрямована на отримання стабільного прибутку, що є кінцевою метою комерційного розрахунку.

Виявлення внутрішніх взаємозв'язків різних елементів економічного механізму функціонування та розвитку підприємства передбачає необхідність розгляду їх у процесі централізованого управління, оскільки вони визначаються та встановлюються на основі політики, розробленої та здійснюваної керівництвом підприємства.

Будь-які заходи щодо покращення цих аспектів діяльності сприяють зростанню прибутку фермерського господарства. Для споживачів основними критеріями є якість і ціна продукту. Ці характеристики ефективності розвитку системи менеджменту у сфері виробництва і споживання товару вимагають застосування різних методик розрахунку економічного ефекту при уніфікованих принципах підходу до розрахунків.

Принципи економічного обґрунтування включають:

- урахування фактору часу;
- урахування витрат і результатів протягом життєвого циклу товару;
- застосування системного підходу;
- застосування комплексного підходу;
- забезпечення багатоваріантності технічних та організаційних рішень;
- забезпечення порівнянності варіантів за вихідною інформацією;
- урахування факторів невизначеності та ризику.

Розглянемо докладніше деякі з цих принципів.

Фактор часу означає, що інвестор, вклавши свої кошти в підприємство, через кілька років отримає значно більшу суму. Віднімаючи з цієї суми початкові вкладення, отримуємо прибуток від вкладень.

Комплексний підхід до розрахунку економічного ефекту передбачає, що поряд з розрахунком прямого економічного ефекту від реалізації технічних робіт (послуг), необхідно враховувати побічні, складні за методом розрахунку соціальні та екологічні ефекти від покращення показників екологічності та ергономічності нового об'єкта. До цих показників належать скорочення шкідливого впливу на повітряний басейн, ґрунт, воду, природне середовище, підвищення рівня автоматизації управління, зниження рівня шуму на виробництві та ін. Ці показники повинні забезпечувати збереження здоров'я людей і охорону навколишнього природного середовища.

Для прибуткового, стабільного і перспективного фермерського бізнесу характерною ознакою є економічно обґрунтована система господарювання, в якій ключову роль відіграє система економічного менеджменту. До її елементів належать загальний бюджет, виробничі бюджети в рослинництві та тваринництві та бюджет руху готівки фермерського господарства. Важливо зазначити, що ці елементи не є альтернативними, вони працюють спільно, доповнюючи один одного, тому їх необхідно використовувати як цілісну систему в управлінні фермерським господарством.

Загальний бюджет фермерського господарства є важливим інструментом планування, управління та контролю. Завдяки йому фермер може швидко визначити загальні потреби господарства в ресурсах для виробництва і спланувати витрати на їх придбання. Загальний бюджет також показує, чи зможе господарство отримати прибуток за запланованих обсягів реалізації продукції і відповідному рівні витрат. Він дозволяє контролювати діяльність господарства, порівнюючи фактичні витрати з запланованими та вносити відповідні корективи.

Таким чином, фермер може відстежувати зміни протягом року і прогнозувати результати діяльності на кінець запланованого періоду, своєчасно реагуючи на несприятливі події і вживаючи необхідні заходи для їх подолання.

Виробничі бюджети для рослинництва та тваринництва є складовими

частинами загального бюджету. За потреби їх розрахунки можна використовувати автономно. Виробничі бюджети містять перелік всіх запланованих витрат та доходів, пов'язаних з певною галуззю, для визначення її очікуваної прибутковості. Їх розробляють для порівняння прибутковості альтернативних галузей господарства на основі розрахунків на 1 га або 1 голову тварини. Ці бюджети можуть бути розроблені як для існуючих, так і для потенційних галузей.

Варто зазначити, що бюджет відображає прибутковість галузі, а не продукції, оскільки одна галузь може мати кілька видів продукції.

Бюджет руху готівки фермерського господарства – це планування всіх готівкових операцій протягом року, кварталу або місяця. Це один із найважливіших інструментів планування в ринковому аграрному менеджменті, адже він показує фінансову спроможність господарства виконувати свої плани. Його основне завдання – планування обсягів і термінів надходження коштів та здійснення витрат, розрахунок достатності власних коштів і визначення потреби в кредиті.

Бюджет руху готівки також допомагає оцінювати ліквідність підприємства та ефективно управляти фінансовою діяльністю господарства. Він допомагає вибрати час придбання товарно-матеріальних цінностей, строки повернення боргів для мінімізації позичкового капіталу, аналізувати платоспроможність, зменшувати податкові зобов'язання завдяки оптимальному часу реалізації продукції та придбання ресурсів, отримувати знижки при купівлі матеріалів, а також приймати обґрунтовані рішення щодо вибору видів кредитів: коротко-, середньо- чи довгострокових.

Методичний план складання загального бюджету передбачає такі етапи: – збір та аналіз інформації про господарство; – складання та використання виробничих бюджетів для рослинництва та тваринництва; – складання та використання загального бюджету господарства; – складання та використання бюджету руху готівки господарства.

Для найбільш ясного уявлення структури бюджет наведемо приклад

у вигляді таблиці, з розрахованим бюджетом по такій рослинницькій культурі як озима пшениця (таблиця 3.2).

Подібні розрахунки для виробництва декількох культур дають можливість керівнику господарства обгрунтовано приймати рішення стосовно відбіру найбільш вигідних видів діяльності. Крім того, розрахунки дозволяють визначити мінімальну кількість продукції, яка потрібна для покриття всіх виробничих витрат.

Для зручного складання бюджету ми пропонуємо використовувати програму складання бюджетів, що працює на базі комп'ютерної програми Microsoft Excel. Така програма, з нашої точки зору, є зручною для використання, відповідає сучасним вимогам та передбачає систему елементів складання, використання та аналізу загального бюджету господарства.

Таблиця 3.2 - Бюджет рослинництва. Озима пшениця.

| № | Стаття                               | Одиниці виміру | Кількість | Ціна, грн | Всього, грн. |
|---|--------------------------------------|----------------|-----------|-----------|--------------|
| 1 | 2                                    | 3              | 4         | 5         | 6            |
| 1 | Чистий дохід                         |                |           |           |              |
|   | збіжжя                               | центнер        | 36        | 850       | 30600,00     |
|   | висівки                              | центнер        | 6,8       | 240       | 1632,00      |
|   | інша продукція                       | центнер        |           |           | 0,00         |
|   | <i>Всього:</i>                       |                |           |           | 32232,00     |
| 2 | <b>Змінні витрати</b>                |                |           |           |              |
|   | оплата праці                         | чол. годин     | 27        | 74,55     | 2012,85      |
|   | доплати та премії                    | %              | 15%       |           | 301,93       |
|   | обов'язкові відрахування на зарплату | %              | 20,50%    |           | 474,53       |
|   | насіння                              | центнер        | 2         | 119       | 238,00       |
|   | мінеральні добрива                   |                |           |           | 726,90       |
|   | органічні добрива                    |                |           |           | 0,00         |
|   | отрутохімікати                       |                |           |           | 725,70       |
|   | електроенергія                       |                |           |           | 0,00         |
|   | ремонт                               |                |           |           | 690,00       |
|   | паливно-мастильні матеріали          |                |           |           | 465,00       |
|   | транспортні послуги                  |                |           |           | 243,00       |
|   | оренда техніки та обладнання         |                |           |           | 0,00         |
|   | послуги сторонніх організацій        |                |           |           | 0,00         |

Продовження таблиці 3.2

| 1        | 2                               | 3 | 4 | 5 | 6        |
|----------|---------------------------------|---|---|---|----------|
|          | витрати на реалізацію продукції |   |   |   | 120,00   |
|          | ПДВ                             |   |   |   | 6446,40  |
|          | інші витрати                    |   |   |   | 60,00    |
|          | <i>Змінні витрати: всього</i>   |   |   |   | 12504,31 |
| <b>3</b> | <b>Валовий прибуток</b>         |   |   |   | 19727,69 |
| <b>4</b> | <b>Постійні витрати</b>         |   |   |   |          |
|          | накладні витрати                |   |   |   | 160,00   |
|          | страхування майна               |   |   |   | 150,00   |
|          | страхування врожаю              |   |   |   | 1000,00  |
|          | податки                         |   |   |   | 1142,40  |
|          | оренда паїв                     |   |   |   | 2500,00  |
|          | амортизація                     |   |   |   | 1035,00  |
|          | <i>Постійні витрати: всього</i> |   |   |   | 5987,40  |
| <b>5</b> | Доход на землю                  |   |   |   | 32232,00 |
| <b>6</b> | Всього: витрати                 |   |   |   | 18491,71 |
| <b>7</b> | Прибуток                        |   |   |   | 13740,29 |
|          | Рівень рентабельності           |   |   |   | 74,31    |
|          | Точка беззбитковості, ц         |   |   |   | 17,24    |

*Джерело: Розраховано автором*

Бюджет зазвичай складається з трьох частин: доходів (виручки), змінних витрат та постійних витрат.

Складання бюджету для конкретної галузі рослинництва починається з визначення кінцевих продуктів, їх кількості та найбільш ймовірних цін. Варто пам'ятати, що одна галузь рослинництва може давати кілька видів продукції за різних умов, особливо при доведенні продукції до кондиції або її переробці (наприклад, у зерновому виробництві це може бути зерно, зерновідходи, солома, висівки, борошно тощо).

Врожайність слід планувати, виходячи із середньої врожайності за нормальних погодних умов, наявних типів ґрунтів, а також реального для господарства рівня внесення добрив і засобів захисту рослин. Планувати врожайність, яку господарство не зможе реально отримати, не варто.

Ціна кожного виду продукції повинна максимально наближатися до можливої ринкової ціни за каналами реалізації, які господарство

використовуватиме для продажу продукції. Вся вироблена рослинницька продукція, незалежно від того, реалізується вона чи використовується для подальшого виробництва, повинна оцінюватися за ціною реалізації.

До змінних витрат належать витрати на придбання насіння, добрив, засобів захисту рослин, оренду техніки, оплату сезонних і тимчасових робітників, транспорт, податки, витрати на реалізацію продукції тощо. До постійних витрат входять витрати на оплату праці постійних працівників, натуроплату, автотранспорт, податок на землю, електроенергію, ремонт техніки, паливно-мастильні матеріали тощо.

Всі ці витрати повинні бути перераховані на 1 га посівів відповідних культур. Спочатку розраховуються витрати на фактичну площу посівів, а потім перераховуються на 1 га.

Виробничі бюджети складаються індивідуально для кожного господарства. За потреби до форм бюджетів можна додавати додаткові статті витрат або вилучати ті, що не стосуються конкретного господарства.

До постійних ми відносимо накладні витрати, витрати з страхування майна, врожаю, оплати праці постійних працівників податки, амортизацію тощо. Треба зазначити, що деякі з постійних витрат досить важко точно віднести на окрему галузь рослинництва, тому що витрати можуть бути пов'язані з декількома галузями. Це стосується адміністративних витрат, страхування майна, амортизації, орендної плати.

При плануванні адміністративних витрат у рослинництві треба визначити загальну кількість адміністративних працівників в господарстві та витрати, пов'язані з їх утриманням. Крім того, треба спланувати інші накладні витрати господарства на рік. Після цього необхідно провести розподіл накладних витрат між напрямками діяльності господарства (тобто, між рослинництвом, тваринництвом, іншою діяльністю). Це можна зробити пропорційно кількості адміністративного персоналу, зайнятого тією чи іншою діяльністю (мається на увазі загальновиробничий персонал).

Визначивши таким чином частину накладних витрат, яка припадає на рослинництво, можна розподілити їх в розрахунку на 1 га посівів. Погалузевий розподіл адміністративних витрат може здійснюватися пропорційно прямій заробітній платі у відповідній галузі.

Для розподілу амортизації техніки доцільно визначити ті одиниці техніки, що використовується у певній галузі рослинництва, і поділити суму амортизації на площу, що обробляється відповідною технікою. По будівлях та спорудах амортизацію доцільно розподіляти за тією ж схемою, що й адміністративні витрати. А витрати по страхуванню майна можна розподіляти за тим же принципом, що і амортизацію.

За допомогою виробничих бюджетів можна провести аналіз беззбиткового рівня для конкретної галузі фермерського господарства. Цей аналіз дозволяє визначити мінімальну кількість продукції, яку потрібно виростити і реалізувати за такою ціною, що дала б можливість покрити всі виробничі витрати, тобто вивести виробництво конкретної продукції на беззбитковий рівень. Також, це дасть можливість порівняти мінімальну кількість виробництва продукції з тією кількістю продукції, яку господарство планує отримати за результатами виробничого процесу.

Точка беззбитковості відповідно до розрахунків, представлених в таблиці 3.3 складає 17,24 ц з 1 га (Рис.3.2). Тобто за такою урожайністю фермерське господарство тільки покриє свої витрати, але не отримає прибутку.

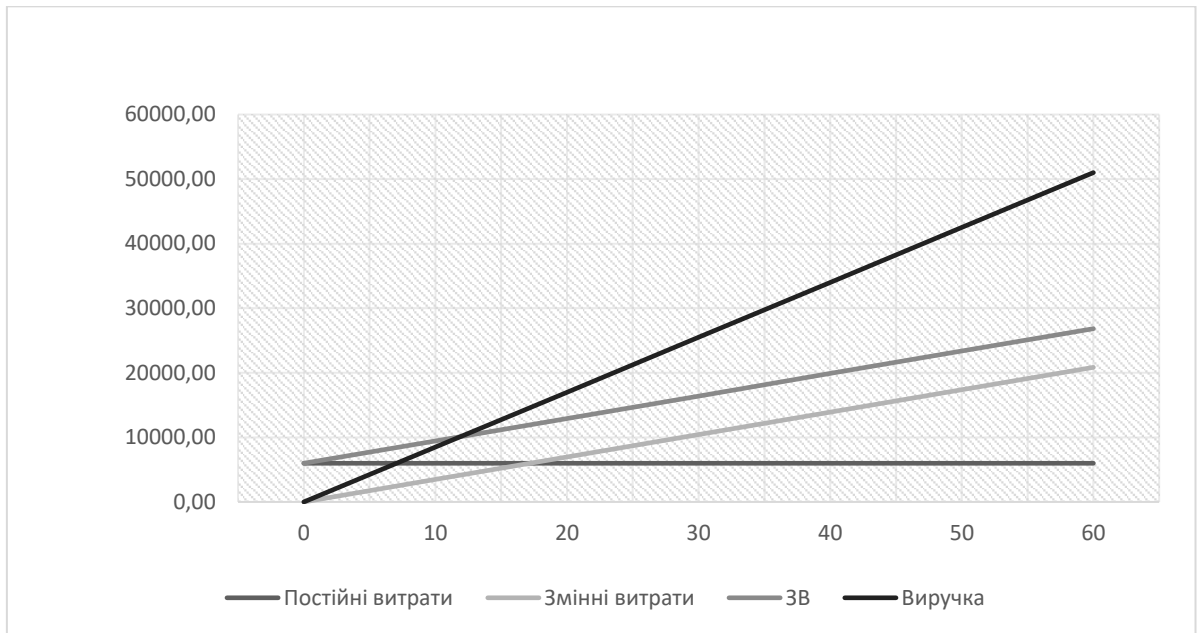


Рисунок 3.2 – Точка беззбитковості вирощування пшениці озимої з 1 га  
Джерело: Побудовано автором

Щоб не обмежувати можливості використання виробничих бюджетів, треба зазначити, що кінцевий результат розрахунків, який відображується у бюджеті під назвою “Доход на менеджмент”, не єдина корисна річ, за ради якої зроблені ці розрахунки. За допомогою виробничих бюджетів можна знайти декілька відповідей, корисних для управління підприємством. По-перше, після підсумку всіх доходів та витрат по конкретній галузі рослинництва, можна зробити висновок про її реальну прибутковість. Для керівника господарства буде дуже корисно мати оцінку того, скільки прибутку або збитку припадає на 1 га різних культур. Це дасть підставу для більш обґрунтованого прийняття рішень у майбутньому щодо вибору культур з метою максимізації прибутку господарства.

По-друге, бюджет дає можливість визначити кількість коштів, які залишаються у підприємства після того, як воно покриє свої змінні витрати – це так званий Доход за вирахуванням змінних витрат. Зазначений доход дозволяє оцінити, скільки в господарстві залишається коштів на покриття своїх постійних витрат після того, як будуть компенсовані всі змінні витрати.

По-третє, виробничий бюджет дозволяє оцінити реальний обсяг витрат,

а також виділити та оцінити витрати, що носять для підприємства умовний характер.

Після того, як враховані всі змінні та постійні витрати в господарстві залишається певна сума. Цей залишок є прибутком господарства. Для приватних та фермерських господарств – тобто там, де керівник господарства є його власником – доцільно розглядати прибуток як Доход на менеджмент (доход на ефективність господарювання), тобто як частину доходу, який залишається в розпорядженні власника господарства у якості винагороди.

Аналогічно, враховуючи специфіку конкретної галузі господарства, можна зробити її розрахунок, наприклад для нашого господарства такою галуззю виступає тваринництво.

Всі розрахунки по окремих видах виробничої діяльності систематизують в загальний бюджет по господарству. Кінцеві показники виносяться для наочності та швидкого аналізу на першу, титульну сторінку бюджету.

За допомогою виробничих бюджетів фермер може порівнювати альтернативні варіанти діяльності та обирати найбільш прибуткові, визначати виробничу структуру підприємства, підраховувати витрати на ресурси, що необхідні для запланованої діяльності і прогнозувати результати діяльності.

Також цей аналіз дозволить розрахувати мінімальну ціну реалізації продукції для покриття всіх витрат, пов'язаних з данною галуззю.

Таким чином, завдяки аналізу стає можливою оцінка мінімальної кількості продукції для певної ціни (беззбитковий рівень виробництва), або мінімальної ціни реалізації для запланованої кількості продукції (беззбиткова ціна реалізації).

Розрахунки, виконані в бюджеті, потребують періодичного коригування. Адже з часом можуть змінитися технології виробництва, види продукції. Ці фактори спричинять зміни у витратах і доходах. Відповідно, зміниться й рівень беззбитковості виробництва. Крім того, порівняння запланованих доходів та витрат з фактичними даними допомагає зробити виробничі бюджети більш досконалішими та точними.

Протягом року фермер повинен постійно вносити корективи до бюджету господарства, виходячи з фактичних даних. Таким чином в кожний момент часу він знатиме прогнозний результат діяльності господарства. В кінці року фермер порівнює прогнозні дані з фактичними, щоб наступного року врахувати помилки планування, яких він припустився.

Детально розроблений виробничий бюджет дозволяє мати більш чітке уявлення про господарство та про його можливості вести прибутковий бізнес.

Бюджет є інструментом менеджменту, тому його форма може змінюватися залежно від мети складання та аналізу. Якщо фермер хоче створити більш детальний загальний бюджет, він може додатково деталізувати та групувати інформацію. Головним принципом визначення форми бюджету є зручність його використання. Складання та аналіз загального бюджету допомагають фермеру уникати багатьох зайвих витрат, які несе господарство.

Таким чином, використання бюджетного планування в діяльності фермерського господарства є важливим інструментом економічного механізму управління, оперативного контролю та засобом підвищення ефективності господарювання.

### **3.3. Розробка проєкту оздоровлення фінансового стану підприємства**

З метою оздоровлення фінансового стану підприємства і отримання додаткового джерела доходу пропонуємо у фермерському господарстві «Чага-Агро» вирощуватися волоський горіх сортів Молдавський латеральний, Трифанов латерал та Черновицький і продаватися очищені та розфасовані ядра.

Споживачами будуть: оптові скупники, переробні підприємства, роздрібний продаж розфасованого горіху, продаж на виробництво, де горіх використовується в якості сировини.

«Виробництво в Україні: за останні роки зональне розміщення насаджень волоських горіхів не змінилося. Вони зосереджені переважно в Чернівецькій, Дніпропетровській, Львівській, Вінницькій, Хмельницькій, Донецькій областях. Валові збори концентруються дещо інакше з огляду на рівень урожайності — в Дніпропетровській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій областях — 48,3 тис. т (43%)» [kurkul.]. Майже всі насадження волоських горіхів зосереджуються у господарствах населення.

В Одеській області на даний момент вирощування горіху не є широко поширеним видом сільськогосподарської діяльності, але кліматичні умови є сприятливими для вирощування цієї культури.

Конкурентні перевагами фермерського господарства «Чага-Агро» будуть:

- висока якість: підприємство гарантує високу якість горіху, який вирощується без використання великої кількості хімічних добрив та пестицидів. Це забезпечить здорову та натуральну продукцію;
- екологічність: горіховий сад вирощений з дотриманням екологічних стандартів та зі збереженням природного середовища;
- корисний продукт: горіх це джерело поліненасичених жирних кислот Омега-3. Крім того, горіхи містять вітамін В, магній і незамінні амінокислоти триптофан і ізолейцин.

У господарстві буде працювати 4 постійних працівники, додатково наймати працівників будемо тільки) для сезонних робіт в період збору врожаю та підготовки до реалізації – з серпня по листопад (3-4 місяці), заробітна плата буде фіксованою на початкових етапах, а потім буде дорівнювати певному відсотку від отриманого прибутку.

Витрати на вирощування горіху за 10 років (2024-2033 рр.) складуть 2 717 470 грн. Сума капіталовкладень - 1 274 750 грн. Термін окупності – 5 років.

Купівля техніки буде здійснюватися протягом перших 5 років, а в наступні роки буде закуплятися лише матеріали для упакування, сума яких за рік складає 4 100 грн.

Дохід від вирощування волоських горіхів за 10 років (від початку плодоношення, 2028-2037 рр.) – 14 902 000 грн. Кількість саджанців – 150 шт, сорти Молдавський латеральний, Трифанов латерал та Черновицький з врожайністю від 15-20 кг на початку плодоношення, 50-60 кг з дорослого дерева.

Прибуток від вирощування волоських горіхів у фермерському господарстві за 2024-2033 роки (від початку вирощування) дорівнює 1 630 530 грн. Строк реалізації проекту – 10 років.

У 2024 році буде подана заявка на отримання гранту на закладку саду. Розмір гранту від 140 тис. до 400 тис. грн за гектар. Ці кошти будуть витрачені на закупівлю посадкового матеріалу, встановлення системи зрошення з водозабором, на добрива та придбання частини необхідного обладнання.

У 2027 році планується оформити кредит на придбання основних засобів у Приват 24, ставка - 7% річних на строк 5 років. Сума - 1 200 000 грн. обладнання яке буде придбано: струшувач дерев (1 093 500 грн), вакууматор (3 000), сушарка (95 000), калібрувальне сито (20 000 грн). Усі інші кошти які необхідні на витрати по догляду за саджанцями вже наявні у господарстві.

Щоб уникнути втрат врожаю та коштів з їх реалізації через несприятливі погодні умови (град та вторинні захворювання внаслідок граду, весняний заморозок, ураган) насадження будуть застраховані у страховій компанії Перша страхова. Буде застраховано майбутній (очікуваний) урожай горіху. Розмір страхового тарифу: за страхування недоотримання/неотримання врожаю – від 7%; за втрати якості врожаю – 3%.

Горіх волоський - високе дерево (до 25 м і вище) родини горіхових з кулеподібною, розлогою кроною (Рис.3.3). Вирощують заради цінних їстівних плодів (горіхів) та деревини; використовують і як лікарську рослину.



Рисунок 3.3. – Фото горіхового саду

Плід — несправжня кістянка, округлої або яйцеподібної форми - до 5 см завдовжки, до 3 см завширшки (Рис.3.4), зверху покрита зеленою оболонкою.



Рисунок 3.4. – Плоди горіху

Схема садіння горіхового саду 8х8м. У міжряддях можна посадити овочі, бобові, смородину, агрус, навіть сливу та вишню.

Волоський горіх використовується у харчовій, вітамінозній, жирололійній, деревинній, лікарській, ефіроолійній, дубильній, фарбувальній, декоративній, фітонцидній й косметичній галузях.

Споживачами будуть оптові скупники, продуктові магазини, роздрібний продаж розфасованого горіху, продаж на виробництво, де горіх використовується в якості сировини.

Реклама буде замовлятися на тематичних інтернет сайтах а також розсилкою сповіщень цільовій аудиторії, орієнтована вартість рекламної кампанії 10000 грн. на рік.

Пропонуємо для вирощування 3 сорти горіху – Молдавський латеральний, Трифанов латерал та Черновицький з однорічних саджанців, врожайністю від 10 кг на початку плодоношення, 30-40 кг з дорослого дерева (Таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 - Сорти горіху та вартість

| Сорт                    | Вид продукції        | Ціна, грн |
|-------------------------|----------------------|-----------|
| Молдавський латеральний | Горіх очищений       | 100       |
|                         | Ядра горіху фасовані | 300       |
| Трифанов латерал        | Горіх очищений       | 100       |
|                         | Ядра горіху фасовані | 300       |
| Черновицький            | Горіх очищений       | 100       |
|                         | Ядра горіху фасовані | 300       |

*Джерело: Побудовано автором*

Вибір місця для саду: важливо обрати місце з достатнім освітленням, забезпеченням водою, відсутністю забруднень та підходящим ґрунтом. Площа земельної ділянки дорівнює 1 га, є приватною власністю Голови ФГ.

Підготовка ґрунту: необхідно провести аналіз ґрунту та відповідно до результатів провести необхідні меліоративні заходи. Ділянку під сад очищають від бур'янів і проводять оранку з внесенням добрив.

Посадка горіхових дерев: саджанці будуть висаджуватися на схемою 8х8 м суцільним масивом. Догляд за горіховими деревами: включає полив, внесення добрив, боротьбу зі шкідниками та хворобами, обрізку та формування крони.

Збір врожаю - серпні-вересні Необхідна техніка – парасолька-струшувач дерев MultiOne Shaker vibrating head, садовий трактор, вантажна машина .

Зберігання врожаю. Необхідне обладнання: сушка, пристрій для відділення ядра горіха від шкаралупи, машина для чистки горіху, калібрувальна машина.

Висушені волоські горіхи треба зберігати або у мішечках, крізь яких добре проходить повітря, або в утеплених ящиках, але теж з можливістю вентиляції. Саме доступ повітря та відсутність вологи гарантує довший строк зберігання – до 2-х років.

Таблиця 3.4 - Робочий план виробництва горіху

| № | Технологічна операція                     | Детальний опис операції                                                                                                                                                                                                                        | Строки виконання                                                                                                                                               |
|---|-------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1 | Підготовка ділянки                        | Після вибору та підготовки ділянки, потрібно провести цикл робіт для забезпечення оптимальних умов росту майбутнього саду. Зорати, прокультивувати, внести добрива.                                                                            | Перед посадкою                                                                                                                                                 |
| 2 | Висаджування саджанців волоських горіхів  | Саджанці висаджуватимуть на відстані 8 x 8 м. Молоді горіхові деревця будуть висаджуватися дворічними саджанцями без розвинутої крони.                                                                                                         | На початку листопада готують ями, а з 15 листопада висаджують саджанці                                                                                         |
| 3 | Підживлення                               | Насамкінець висадки кожне деревце поверхнево підживлюють: 500 г азоту, фосфору, калію, в радіусі одного метра навколо стовбура.                                                                                                                | Після висадки                                                                                                                                                  |
| 4 | Догляд за деревами                        | Рекомендовано регулярні зволоження ґрунту, але не можна допускати застою вологи.                                                                                                                                                               | Протягом вегетації                                                                                                                                             |
| 5 | Формування крони дерева волоського горіха | Підрізати гілки горіха починають із другого року його життя, залишаючи штамп на висоті 0,9-1,1 м.                                                                                                                                              | Кінець серпня.                                                                                                                                                 |
| 6 | Агротехнічні заходи                       | В умовах недостатнього волого забезпечення цей комплекс має також передбачати якнайповніше поглинання ґрунтом вологи і її раціональне використання деревами.                                                                                   | Протягом року                                                                                                                                                  |
| 7 | Внесення добрив                           | Внесення азоту, що сприяє інтенсивній вегетації. Фосфорно-калійні добрива сприяють плодоношенню дерева. Для кращої засвоєності добрив важливе значення має розпушування глибоких шарів ґрунту з метою полегшеного проникнення коренів у ґрунт. | Припосадкове удобрення для забезпечення живленням на початкових етапах, до 10 років, а далі живлення буде проходити завдяки добре розвиненій кореневій системі |
| 8 | Боротьба з хворобами і шкідниками         | Агротехнічні заходи, спрямовані на збирання і спалювання листя, пошкоджених гілок тощо. З хімічних засобів захисту найефективніші такі мідьвмісні препарати, як мідний купорос, окис міді та ін.                                               | В період настання відповідних фаз                                                                                                                              |

|    |                                      |                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                         |
|----|--------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 9  | Водозабезпечення і зрошування        | Осіньню обробку ґрунту необхідно проводити, щоб не пошкодити коріння і накопичити якомога більшу кількість води від атмосферних опадів. В посушливі періоди глибокі і часті розпушування ґрунту призводять до висушування ґрунту. | В період веретації                                                                                      |
| 10 | Збір врожаю                          | Необхідна техніка – парасолька-струшувач дерев, садовий трактор, Вантажна машина .                                                                                                                                                | серпень-вересень                                                                                        |
| 11 | Чистка                               | Виконується за допомогою машини для чистки горіху від шкаралупи та іншого сміття.                                                                                                                                                 | Відразу після збирання                                                                                  |
| 12 | Відділення ядра горіха від шкаралупи | Виконується за допомогою пристрою для відділення ядра горіха від шкаралупи                                                                                                                                                        | Після чистки                                                                                            |
| 13 | Калібрування                         | Виконується за допомогою калібрувальної машини для розподілу продукції                                                                                                                                                            | Після відділення ядра шкаралупи                                                                         |
| 14 | Сушка                                | Виконується за допомогою сушильної машини. Використовується для продукції яку будуть продавати сушеною.                                                                                                                           | Після калібрування.                                                                                     |
| 15 | Упакування                           | У вакуумні пакети упаковують за допомогою вакууматора продукцію що продається роздріб. У мішки і ящики упаковують товар що продають оптом, на виробництво,.                                                                       | Після сушки якщо продається сухий горіх, або після калібрування якщо продається горіх у сирому вигляді. |
| 16 | Продаж                               | Товар що продається на виробництво привозять безпосередньо на підприємство, або продають на місці.                                                                                                                                | Коли продукція готова до продажу, після упаковки. Приблизно з листопаду                                 |

<https://propozitsiya>

Для реалізації проекту з вирощування волоського горіху розроблений графік реалізації робіт проекту (рис. 3.5).

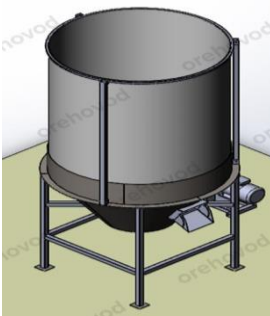
| Заходи                                                  | Березень<br>2024 | Квітень<br>2024 | Листопад<br>2024 | Серпень<br>2024-<br>серпень<br>2028 | Серпень-<br>вересень<br>2029 | Листопад-<br>грудень<br>2029 |
|---------------------------------------------------------|------------------|-----------------|------------------|-------------------------------------|------------------------------|------------------------------|
| Проведення оціночних робіт з вибору ділянки під посадки |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Розробка проектно-кошторисної документації              |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Підготовка поля                                         |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Купівля саджанців                                       |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Посадка саджанців                                       |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Формування крони                                        |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Збір врожаю                                             |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Реалізація продукції                                    |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |
| Отримання першого прибутку                              |                  |                 |                  |                                     |                              |                              |

Рисунок 3.5. – Графік реалізації проекту з вирощування Грецького горіху

Необхідна техніка та обладнання для реалізації проекту подана в таблиці 3.6

Таблиці 3.5 - Необхідна техніка та обладнання

| Назва                                     | Коротка характеристика                                                                                                                                              | Ціна, грн | Фото                                                                                 |
|-------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| Струшувач дерев Berardinucci Tornado PN75 | Залежно від врожайності, рельєфу місцевості та відстані, за допомогою вібраційного струшувача ви можете збирати 30-40 дерев на годину та приблизно 1 тонну фруктів. | 1 093 500 |  |

|                                           |                                                                                                                                                                                  |                          |                                                                                      |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| Трактор<br>ArmaTrac 804.4<br>Fruit Garden | Універсальний<br>просапний колісний<br>трактор                                                                                                                                   | 880 000 (в<br>наявності) |   |
| Горіхокіл<br>Оптіма 2                     | Продуктивність: до<br>70 кг/год. Відсоток<br>цілого ядра з горху -<br>до 50%                                                                                                     | 15 620                   |   |
| Циліндричне<br>калібрувальне<br>сито с10  | Мале циліндричне<br>калібрувальне сито<br>С10 для сортування<br>горіхів за одним або<br>двома<br>калібрувальними<br>розмірами.                                                   | 20 000                   |   |
| Сушарка для<br>горіху                     | Принцип роботи:<br>горіх засипається в<br>бункер і включається<br>режим сушіння<br>Продуктивність: до<br>1,5 тони/добу.                                                          | 95 000                   |  |
| Вакууматор<br>VS6621                      | Використовується<br>для пакування та<br>запаювання<br>продуктів<br>харчування в пакети<br>попередньо<br>відкачавши звідти<br>повітря створюючи<br>вакуум.                        | 3 000                    |  |
| Гілкоріз Bahco<br>P160-SL-90              | загальна довжина -<br>900 мм;<br>максимальний<br>діаметр зрізу - 45<br>мм; леза виготовлені<br>з високоякісної<br>сталі; матеріал ручок<br>- алюміній; гумові<br>насадки, чупова | 3 250                    |  |

Продовження табл. 3.5

|                                                      |                                                                                                                                                       |                       |                                                                                      |
|------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                      | амортизаційна система.                                                                                                                                |                       |                                                                                      |
| Обприскувач садовий вентиляторний з шахтою MaxiMarin | Завдяки шахті обприскування може проводитися на висоту до 7 метрів. Можуть вносити від 60 до 2000 л. на гектар при швидкості руху від 8 до 10 км/год. | 500 000(в наявності)  |    |
| Плуг ПЛН 3-35                                        | Глибина обробки 20-30 см; ширина захвату 1 м.                                                                                                         | 45 000 (в наявності)  |    |
| Мульчер                                              | Ширина захвату 2000 мм<br>Виробник Bomet<br>Потреба в потужності трактора 60 к.с.<br>Країна виробник Польща                                           | 146 000 (в наявності) |  |
| Всього                                               |                                                                                                                                                       | 1 230 370             |                                                                                      |

*Джерело: Побудовано автором*

Закупка однорічних саджанців буде здійснюватись тільки в перевірених сертифікованих розплідниках: фермерське господарство "Gospodarul-Rediu" Кількість – 150 шт. Ціна за один саджанець складає 600 грн, тому для придбання 150 шт. необхідна сума 90 000 грн, або 2500\$.

Добрива, фунгіциди, інсектициди та гербіциди закупаються в компанії Syngenta, місто Київ. На перших три роки необхідна сума 2 000\$.

Матеріали для пакування, зберігання та перевезення свіжого та сушеного горіху закупаються в різних інтернет магазинах.. Ящики картонний на 10 кг, ціна 20 грн/1шт. Коробка для сухофруктів та горіхів з вікном 90x45x200, крафт – ціна 10 грн за 1 шт. Загальні витрати за 10 років складуть - 2 717 470 грн. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 Витрати на вирощування горіху за 10 років

| Показники                                          | 2024 р. | 2025 р. | 2026 р. | 2027 р. | 2028 р.   | 2029 р. | 2030 р. | 2031 р. | 2032 р. | 2033 р. | Всього за 10 років |
|----------------------------------------------------|---------|---------|---------|---------|-----------|---------|---------|---------|---------|---------|--------------------|
| Посадковий матеріал, грн                           | 90 000  | 0       | 0       | 0       | 0         | 0       | 0       | 0       | 0       | 0       | 90 000             |
| Пестициди та добрива, грн                          | 22 000  | 6 000   | 6 000   | 6 000   | 6 000     | 6 000   | 6 000   | 6 000   | 6 000   | 6 000   | 76 000             |
| Полив, грн                                         | 72 000  | 12 000  | 12 000  | 12 000  | 12 000    | 12 000  | 12 000  | 12 000  | 12 000  | 12 000  | 180 000            |
| Пальне, грн                                        | 2 000   | 1 000   | 1 000   | 1 000   | 1 000     | 2 000   | 2 000   | 2 000   | 2 000   | 2 000   | 16 000             |
| Придбання техніки і матеріалів для упакування, грн | 18 870  | 0       | 0       | 0       | 1 211 500 | 4 100   | 4 100   | 4 100   | 4 100   | 4 100   | 1 250 870          |
| Обслуговування техніки, грн                        | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000    | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 100 000            |
| Реклама, грн                                       | 0       | 0       | 0       | 0       | 0         | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 10 000  | 50 000             |
| Оплата праці, грн                                  | 80 400  | 80 400  | 80 400  | 80 400  | 80 400    | 80 400  | 80 400  | 120 600 | 120 600 | 120 600 | 924 600            |
| Амортизація техніки та обладнання, грн             | 127 475 | 127 475 | 127 475 | 127 475 | 127 475   | 127 475 | 127 475 | 127 475 | 127 475 | 127 475 | 1 274 750          |
| Разом, грн                                         | 309 650 | 125 020 | 129 400 | 204 400 | 1 205 900 | 124 500 | 124 500 | 164 700 | 164 700 | 164 700 | 2 717 470          |

Джерело: Побудовано автором

У господарстві буде працювати 4 постійних працівники, тому додаткова наймати сезонних працівників будемо тільки для сезонних робіт в період збору врожаю та підготовки до реалізації – з серпня по листопад (3-4 місяці), заробітна плата буде фіксованою на початкових етапах, а потім буде дорівнювати певному відсотку від отриманого прибутку.

Розрахунки представлені в таблиці 3.7 показують, що за умови реалізації проєкту дохід від реалізації складе 16 835 000 грн..

Можливі ризики, що можуть виникнути в ході реалізації підприємницького проєкту по вирощуванню волоського горіху:

Найбільший ризик при вирощуванні грецького горіха – підмерзання. Головна причина – неправильний підбір сортів. Саджанці грецького горіха української селекції, вирощені в Україні, є районованими та акліматизованими до наших ґрунтово-кліматичних умов, що є перевагою порівняно з імпортними саджанцями.

Неповноцінний догляд за саджанцями. Для забезпечення сталих та добрих врожаїв головними завданнями є формування правильної крони, вчасний обробіток необхідними препаратами (3-4 рози на рік), проведення санітарної обробки дерев після плодоношення, за можливості проводити полив.

Погодні умови(град та вторинні захворювання внаслідок граду, весняний заморозок, ураган). Аби саджанці добре прижилися необхідно при настанні заморозків проводити мульчування, якщо восени не було опадів потрібно провести вологозарядковий полив, і робити підгортання ґрунту.

Шкідники та хвороби. Щоб уникнути зараження дерев проводять профілактику інсектицидами та фунгіцидами восени перед зимівлею та навесні перед періодом бутонізації.

Таблиця 3.7 - Показники результативності від вирощування волоського горіху у фермерському господарстві «Чага Агро» за 2029-2038 роки (від початку плодоношення)

| Показники                               | 2029 р. | 2030 р. | 2031 р. | 2032 р.  | 2033 р.   | 2034 р.   | 2035 р.  | 2036 р.   | 2037 р.   | 2038 р.   | Всього за 10 років |
|-----------------------------------------|---------|---------|---------|----------|-----------|-----------|----------|-----------|-----------|-----------|--------------------|
| Середня врожайність з одного дерева, кг | 15      | 18      | 21      | 24       | 27        | 30        | 33       | 36        | 39        | 42        | -                  |
| Загальна кількість дерев, шт.           | 150     |         |         |          |           |           |          |           |           |           | -                  |
| Ціна реалізації, грн/кг                 | 450     | 500     | 550     | 600      | 660       | 730       | 800      | 880       | 970       | 1100      | -                  |
| Валовий збір, кг                        | 2250    | 2700    | 3150    | 3600     | 4050      | 4500      | 4950     | 5400      | 5850      | 6300      | 42750              |
| Чистий вихід продукції (50%), кг        | 1100    | 1300    | 1600    | 1800     | 2200      | 2300      | 2500     | 2700      | 2900      | 3100      | 21 500             |
| Дохід (виручка від реалізації), грн     | 495 000 | 650 000 | 880 000 | 1080 000 | 1 452 000 | 1 679 000 | 2000 000 | 2 376 000 | 2 813 000 | 3 410 000 | 16 835 000         |

Джерело: Розраховано автором

Механічне пошкодження. При обробці ґрунту в міжряддях, а також при обрізці можливе механічне пошкодження. В результаті чого частина саджанця (дерева), або все дерево може загинути.

Щоб уникнути втрат врожаю та коштів з їх реалізації через несприятливі погодні умови (град та вторинні захворювання внаслідок граду, весняний заморозок, ураган) насадження будуть застраховані у страховій компанії Перша страхова. Буде застраховано майбутній (очікуваний) урожай горіху. Розмір страхового тарифу: За страхування недоотримання/неотримання врожаю – від 7%; за втрати якості врожаю – 3%.

Отже, за умови реалізації проєкту сума прибутку складе 14118 тис.грн. Рівень рентабельності – 519%.

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі щодо удосконалення управління економічним механізмом управління ФГ «Чага-Агро» Болградського району Одеської області. Отримані результати дозволяють сформулювати висновки, розробити пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення та свідчать про досягнення мети і виконання поставлених завдань.

1. Господарський механізм - це система відносин між людьми, суб'єктами господарської діяльності в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання життєвих благ в процесі господарювання.

2. Зміст, структура та еволюція господарського механізму обумовлюються історично сформованим способом виробництва, рівнем розвитку продуктивних сил і відповідною системою економічних відносин, формою організації суспільного виробництва і політикою держави.

Економічні методи управління забезпечують регулювання процесів виробництва та розподілу за допомогою використання різних економічних інструментів, таких як собівартість, ціноутворення, зарплата, прибуток і інші.

3. Для ефективного функціонування процесу управління фермерським господарством необхідно дотримуватися таких вимог: процес управління повинен бути безперервним; всі види управлінських робіт повинні здійснюватися з чітко заданою ритмічністю, в певних часових межах; всі фахівці господарства повинні координувати свою діяльність між собою; в процесі управління повинна дотримуватися суворі спеціалізація кадрів по виконанню робіт і максимально ефективно використання інформаційних ресурсів при виробленні рішень. Зняття перешкод, що гальмують розвиток фермерства, і формування ефективного економічного механізму його діяльності дозволять підвищити доходи сільського населення, дати потужний стимул зростанню виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

4. В своїй діяльності в ФГ «Чага-Агро» керується Законом України «Про фермерське господарство». Господарство відноситься до малих і має невеликі виробничі розміри, але вони зростають. Наявність необхідних ресурсів дозволяє здійснювати ефективну виробничу діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції.

5. Визначено, що прямі матеріальні витрати в ФГ збільшились на 47,9%. В цілому, можна зробити висновок, що на витрати підприємства значною мірою впливають зовнішні фактори. Такі як подорожчання добрив та пального і зростання мінімального рівня заробітної плати.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився у 2 рази, при цьому собівартість реалізованої продукції збільшилась більше ніж у 2,2 рази. Це негативно відбилося на темпах зростання чистого прибутку підприємства, що збільшився лише на 44,5%.

6. Оцінка рівня економічної ефективності та результативності діяльності підприємства, дозволила дійти висновку, що ефективність використання земельних ресурсів ФГ «Чага-Агро» за натуральними показниками має тенденцію до зниження, у зв'язку з несприятливими погодними умовами у 2023 році. У вартісному виразі за показником валової продукції в постійних цінах 2016 року ефективність зменшилася у 5 разів і склала 20% від 2021 року, що негативно відбилося на ефективності використання основних виробничих ресурсів. Так знизилась капіталовіддача, зросла капіталомісткість і як результат зменшення рівня рентабельності основних засобів на 9%. в цілому господарство працює ефективно. Найвищий рівень рентабельності господарство отримало у 2021 році – 66%.

Таким чином, ФГ «Чага-Агро» необхідно вживати заходів з підвищення ефективності використання виробничих ресурсів, що прямо залежить від ефективно діючого економічного механізму господарства.

7. Для забезпечення зростання ефективності економічний механізму господарювання ФГ «Чага-Агро», який би сприяв сталості функціонування і розвитку підприємства в ринковій економіці, пропонуємо використовувати

конкретні важелі, методи та інструменти розробки та ефективної його реалізації, що повинні складатися з наступних складових:

- цілі підприємства;
- розробка конкретних завдань спрямованих на досягнення цілей ФГ «Чага-Агро»;
- політика підприємства з найважливіших напрямків діяльності, включаючи: забезпечення рентабельності виробничої діяльності; ефективне використання капіталовкладень; розвиток інвестиційної діяльності;
- ефективне фінансування та кредитування господарської діяльності;
- впровадження інновацій та передових технологій у виробництво;
- кадрова політика (раціональне використання і розвиток персоналу, а також форм і методів його мотивації праці);
- політика ціноутворення. Пропонуємо зосередити увагу на функціях управління маркетингом для реалізації маркетингової орієнтації підприємства і забезпечення ефективної цінової політики.

8. З метою впровадження внутрішньогосподарського економічного механізму пропонується використовувати складання бюджету рослинництва. Подібні розрахунки для виробництва декількох культур дають можливість керівнику господарства обґрунтовано приймати рішення стосовно відбіру найбільш вигідних видів діяльності. Крім того, розрахунки дозволяють визначити мінімальну кількість продукції, яка потрібна для покриття всіх виробничих витрат. Точка беззбитковості відповідно до розрахунків, складає 17,24 ц з 1 га. Тобто за такою урожайністю фермерське господарство тільки покриє свої витрати, але не отримає прибутку.

9. З метою оздоровлення фінансового стану підприємства і отримання додаткового джерела доходу пропонуємо у фермерському господарстві «Чага-Агро» вирощуватися волоський горіх. За умови реалізації проєкту сума прибутку складе 14118 тис.грн. Рівень рентабельності – 519%.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбросов В. Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства. *Економіка АПК*. 2005. №10. С.14-20.
2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія, Київ, 2005. 292 с.
3. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва. *Економіка АПК*, 2005, № 5. С.58-65.
4. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Е. Основи менеджменту. Львів, 1995. 296 с.
5. Бєсєдін М.О., Нагаєв В.М. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід. Київ, 2005. 496 с.
6. Биба В.А., Корінець Р.Я. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах України. *Економіка та держава*. 2018. № 6. С.88-92.
7. Брюховецька Н.Ю. Економічний механізм забезпечення ефективного функціонування підприємств. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Донецьк, 2001. 25 с.
8. Бурковський І.Д., Курносенко В.Г., Курносенко Л.В., Прижбило В.О., Червен І.І., Шебаніна О.В. Стан аграрно-технічного сервісу та організаційно-економічний механізм його розвитку. Миколаїв: МДАУ. 2005. 197с.
9. Бутенко В. М. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності соціальної сфери села *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2004. Вип. 2(26), т. 2. С. 38- 40.

10. Варченко О. М., Даниленко А.С. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства. *Економіка та управління АПК*. 2012. Вип. 8. С. 5-10.
11. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/para0313> (Дата звернення 10.04.2024);
12. Грецький горіх: планування бізнесу. Пропозиція. URL: <https://propozitsiya.com/ua/greckyy-gorih-planuvannya-biznesu> (Дата звернення 09.05.2024)
13. Грішнова О.А., Василик О.В. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2008. Вип. 6. С. 22–27.
14. Грошев С. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю використання земельних ресурсів фермерських господарств. *Бізнес-Інформ*. 2019. №1. С. 208-214.
15. Данилів Б.В. Економічний механізм і міжгалузеві економічні відносини в агро формуваннях. *Економіка АПК*. 2007. №2. С.49-56.
16. Дерев'янка О.Г. Фінансово-кредитний механізм в системі стратегічного управління. *Фінанси України*. 1998. № 7. с.28-34.
17. Державний статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2022 рік
18. Дідур Г.І. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2020. Вип. № 96. с. 114-122.
19. Дідур Г.І., Коханська О.С. Особливості стратегічного управління бізнес-процесами аграрних підприємств. *Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції НПП та молодих науковців «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти»*. Одеса, ОДАУ, С. 396-398.

20. Долгошея Н.О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки. *Вісник ЖДТУ (Економічні науки)*. № 1 (55). 2011. С.192 - 195.
21. Дудукало Г. О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. URL:<http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/buchkovskaya/library/41.pdf>. (Дата звернення 4.05.2024)
22. Економіка підприємств: Навчальний посібник / Ред. П. С. Харів. Тернопіль, 2000. 500 с.
23. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. Суми, 2004. 648 с.
24. Завадський Й.С. Менеджмент. Т. 1 3-вид., доп. Київ, 2001. 542 с.
25. Завадський Й.С. Менеджмент. Т. 2. 3-вид., доп. Київ, 2003. 640 с.
26. Закон України «Про фермерське господарство» Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/973-15/ed20051007> (Дата звернення 09.03.2024)
27. Збарський В.К., Кальченко С.В., Єременко Д.В. Оптимізація методики оцінки конкурентоспроможності високотоварних фермерських господарств сімейно-трудового типу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. 2016. Випуск 1(47). Т.2. С. 272-278.
28. Ігнатушенко О. С. Теоретичні особливості економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Економічні науки. Випуск 1 (64), 2022. С. 30-37.
29. Іртищева І.О. Особливості інноваційних процесів у сільському господарстві. URL: [http://www.con#fcontact.com/2009\\_03\\_05/5\\_irtisheva.php/](http://www.con#fcontact.com/2009_03_05/5_irtisheva.php/) (Дата звернення 19.05.2024)
30. Кібенко К. А. Досвід зарубіжних країн у розвитку обслуговуючої кооперації селянських господарств. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 44-48.

31. Князевич А.О. Управління інфраструктурним забезпеченням інноваційного розвитку економіки: монографія. Рівне. 2018. 362 с.

32. Колісник Р.М. Сутність та основні принципи формування організаційно-економічного механізму управління підприємством. Вісник національного університету цивільного захисту України Серія "Державне управління". 2021. № 1 (14). С. 66-72

33. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ, 1996. 80 с.

34. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери: навч. посібник / О. М. Варченко, А. С. Даниленко, Д. Ф. Крисанова та ін.; за ред. О. М. Варченко. Біла Церква: БНАУ, 2016. 184 с.

35. Космарова Н.А. Концепція соціально-економічної відповідальності в сучасному бізнесі. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. 2005. № 2. С. 264-267.

36. Кушнірук В.С., Єрмаков О.Ю., Шебаніна О.В. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва аграрних підприємствах регіону: монографія. Миколаїв, 2009. 232 с.

37. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця, 2020. 284 с.

38. Макаренко П.М., Мельник Л.Л. Економічний потенціал різних форм аграрних підприємств. Економіка АПК. 2011. №7.С. 89-97.

39. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. Інституційна формалізація розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. Економіка АПК. 2018. № 10. С. 75–85.

40. Мельник Л.Ю., Ільченко О.Є. Фермерські господарства: проблеми ефективного функціонування та розвитку. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2012. № 2 (65). С. 131-134.

41. Месель-Веселяк В.Я. Організація ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу. *Вісник економічної науки України*. 2005. №1. С. 152- 154.
42. Механізми ринкового господарювання: галузеві особливості. Монографія / Гуменюк В.Я., Король Б.О., Костюкевич Р.М., Мазур Н.О., Міщук Г.Ю., Орлов Г.Ю., Рощик І.А., / за ред. д.е.н., проф. Гуменюка В.Я. Рівне, 2005. 281 с.
43. Нетяжук М.В. Економічні механізми в ринкових умовах // *Формування ринкових відносин в Україні* . 2004. №3(34). С.18-22
44. Олійник А. С. Особливості функціонування фермерських господарств в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 4 (32). С. 64-67.
45. Осипова М. М., Доброва Н.В. Фермерські господарства України: особливості, проблеми, перспективи розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. Науки: економіка, політологія, історія. 2016. № 10 (242). С. 98-121.
46. Павленчик Н.Ф. Економічний розвиток аграрних підприємств на засадах диверсифікації їх діяльності. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 57-66
47. Парвина Т.Г. Суть організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/parvina/library/st1.htm> (Дата звернення 19.03.2024)
48. Пісковець О.В. Теоретичні аспекти формування економічного механізму ефективної діяльності підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес* 2017. № 3 (21). С. 95–101.
49. Покрошевний С.Ф. Економіка підприємства. Київ, 2001. 457 с.
50. Полозова Т.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості. *Вісник МСУ, економічні науки*. Том VIII. 2005. №1-2. С. 63-65.

51. Полтавський Ю.А. Супрун О.М. Ринковий механізм як система забезпечення ефективної діяльності аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ*. 2007. №30. с. 35-37.
52. Присяжнюк П. В. Механізм управління: сутність, види та складові. *Ефективна економіка* № 12, 2013. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2561> (Дата звернення 17.02.2024)
53. Прокопишин О. С. Організаційно-економічний механізм управління розвитком сільськогосподарських кооперативних взаємовідносин. *Ефективна економіка*. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.82
54. Ринок горіхів: географія продажів, експортери і виробництво. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1215-rinok-gorihiv-geografiya-prodajiv-eksporteri-i-virobnitstvo> (Дата звернення 10.05.2024)
55. Розвиток підприємництва: інституціональний аспект. Монографія/За ред. Маліка М.Й. Київ. 2016. 432с.
56. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. *Економіка АПК*. 2007. №2. С.3-10.
57. Сансебе Я., Димань Т.М. Основи сталого розвитку аграрного сектору. Біла Церква, 2010. 300 с.
58. Семенда Д. К., Коротєєв М. А., Семенда О. В. Удосконалення організаційно-економічного механізму ефективного використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. Умань. 2016. 242 с.
59. Семенова А.Ю. Економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством: теоретико-методологічний аспект. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 3. С. 186–190
60. Спаський Г.В. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств Закарпаття. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 50.
61. Супрун О.М. Господарський механізм у розвитку та регулюванні економіки. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. № 1. 2011. С.122-124

62. Третяк Н. Інституціональні засади вдосконалення управління земельними ресурсами як економічної функції власності на землю. Землевпорядний вісник. 2012. № 9. С. 17-21.

63. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства : монографія. Харків, 2002. 364 с.

64. Федірець, О. Сутність та принципи формування організаційно-економічного механізму розвитку підприємств агропродовольчої сфери. *Економіка та суспільство*, 2021. №28. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-56>

65. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. Київ, 2003. 402с.

66. Чернявский А.Д. Організація управління: Навчальний посібник. Київ, 2008. 367 с.

67. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко ; за ред. А. А. Чухна. – К. : Знання, 2007. – 878 с.

68. Шубравська О. В., Бородіна О. М. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 152 с.

69. Шубравська О.В. Розвиток аграрного господарювання України на засадах економічної сталості. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 2. С. 62–73

70. Didur H.I., Sakhastkyi M.M. Farms as a Form of Agrarian Entrepreneurship. V International Eurasian Agriculture and Natural Sciences Congress. October 23-24, 2021. P.135-140.

71. Hurwicz L., Reiter S.[en]. Designing Economic Mechanisms [en]. New York : Cambridge University Press, 2006. ISBN 9780511754258.

72. Kornai, János. Droga do wolnej gospodarki. Fundacja Polska Praca, 1991.

73. Maskin E., Riley J. [3] / Ed. by F. Hahn. The Economics of Missing Markets, Information, and Games. — Clarendon Press, 1989. — P. 312—335

74. Myerson R. Optimal Coordination Mechanisms in Generalized Principal-Agent Problems // Journal of Mathematical Economics. 1982. T. 10. C. 67—81

75. Myerson R., Ed. by L. Hurwicz, D. Schmeidler, H. Sonnenschein. Social Goals and Social Organization. Cambridge University Press, 1985.